

Žene izbjeglice i migrantice u hrvatskom društvu: izazovi i aspiracije

Babić, Anja

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:844457>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Anja Babić

Žene izbjeglice i migrantice u hrvatskom društvu: izazovi i
aspiracije

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA
DIPLOMSKI STUDIJ SOCIJALNOG RADA

Anja Babić

Žene izbjeglice i migrantice u hrvatskom društvu: izazovi i
aspiracije

DIPLOMSKI RAD

prof. dr. sc. Nino Žganec

Zagreb, 2024.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Masovne migracije i ljudska prava migrantica	2
3. Rodna perspektiva integracije	5
4. Hrvatski integracijski okvir	6
5. Cilj, svrha i istraživačka pitanja	9
5.1. <i>Metoda</i>	10
5.2. <i>Uzorak</i>	11
5.3. <i>Postupak provedbe intervjua</i>	12
5.4. <i>Mjerni instrumenti</i>	13
5.5. <i>Obrada podataka</i>	15
5.6. <i>Etičke implikacije</i>	15
6. Prikaz rezultata i rasprava	16
6.1. <i>Izazovi žena izbjeglica i migrantica pri integraciji</i>	16
6.2. <i>Načini poboljšanja društvenog položaja žena izbjeglica i migrantica</i>	29
6.3. <i>Aspiracije žena izbjeglica i migrantica</i>	38
7. Ograničenja istraživanja	39
8. Implikacije za socijalni rad	40
9. Zaključak	43
10. Literatura	45
11. Prilog	51
Popis tablica	54

Žene izbjeglice i migrantice u hrvatskom društvu: izazovi i aspiracije

Sažetak: Iako je rodna dimenzija integracije često zanemarena u javnom diskursu, žene su u posljednje vrijeme u raznim strateškim dokumentima prepoznate kao posebno ranjiva skupina unutar migrantske populacije. Tradicionalne rodne uloge, diskriminacija, eksploatacija i rodno uvjetovano nasilje su samo neke od prepreka s kojima su suočene prije, tijekom i po završetku procesa migracije. Integracija je sama po sebi kompleksan proces, a kada su u pitanju žene, često je sporija u usporedbi s integracijom muškaraca, uslijed raznolikih otežavajućih čimbenika. Motivirano tim okolnostima, ovo kvalitativno istraživanje nastoji dobiti uvid u društveni položaj žena migrantica i izbjeglica u hrvatskom društvu. Kroz tematsku analizu polustrukturiranih intervjua provedenih sa šest sudionica, odnosno tri pripadnice ove populacije i tri djelatnice relevantnih organizacija civilnog društva, istraženi su izazovi s kojima se susreću u različitim aspektima života, njihove želje za budućnost, odnosno aspiracije i mogući načini poboljšanja društvenog položaja. Unatoč dobrom zakonodavnom okviru, postoji potreba za poboljšanjem hrvatskog integracijskog okvira i za povećanje rodne senzibilnosti kako bi bolje zadovoljavao specifične potrebe ženske migrantske populacije. Kroz teorijski pregled, rad se bavi masovnim migracijama u kontekstu ljudski prava, rodnom perspektivom migracija i hrvatskim integracijskim sustavom.

Ključne riječi: izbjeglice, migranti, rodna perspektiva, integracija

Women refugees and migrants in Croatian society: challenges and aspirations

Abstract: Although the gender dimension of integration is often neglected in public discourse, women have recently been recognized in various strategic documents as a particularly vulnerable group within the migrant population. Traditional gender roles, discrimination, exploitation and gender-based violence are some of the obstacles they face before, during and after the migration process. Integration is a complex process in itself, and when it comes to women, it is often slower compared to the integration of men, due to various complicating factors. Motivated by these circumstances, this qualitative research seeks to gain insight into the social position of migrant and refugee women in Croatian society. Through the thematic analysis of semi-structured interviews conducted with six participants, i.e. three members of this population and three employees of relevant civil society organizations, the challenges they face in various aspects of life, their wishes for the future, i.e. aspirations and possible ways to improve their social position were investigated. Despite the good legislative framework, there is a need to improve the Croatian integration framework and to increase gender sensitivity in order to better meet the specific needs of the female migrant population. Through a theoretical overview, the paper describes mass migrations in the context of human rights, the gender perspective of integration and the Croatian integration framework.

Key words: refugees, migrants, gender perspective, integration

Izjava o izvornosti

Ja, Anja Babić (ime i prezime studenta/ice) pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Anja Babić

Datum: 1.8.2024.

1. Uvod

Republika Hrvatska kroz povijest je većinom bila iseljenička i tranzitna zemlja, no u posljednje vrijeme dolazi do promjena. U 2022. godini zabilježen je pozitivan migracijski saldo, prvi put još od 2008. godine. Može se reći da je za ovu promjenu zaslužna liberalizacija tržišta rada uz lakše odobravanje radnih dozvola stranim radnicima (Europska komisija, 2024.). Pri usporedbi podataka za 2022. i 2023. godinu, zabilježena je i značajna promjena u broju zahtjeva za azil, koji se povećao s 12 872 na 68 114 zahtjeva (Ministarstvo unutarnjih poslova, 2023., prema Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2024.). Važno je spomenuti i da je status privremene zaštite u Hrvatskoj do kraja ožujka 2024. dobilo 23 600 osoba iz Ukrajine (Eurostat, 2024., prema Europska komisija, 2024.).

U svrhu boljeg razumijevanja ove teme, potrebno je razjasniti razlike između osnovnih pojmova. Pojam „migrant“ je vrlo širok i općenit, obuhvaća raznolike razloge preseljenja i kategorije poput stranih radnika, dok se pojam „izbjeglica“ prema Konvenciji o statusu izbjeglica iz 1950. odnosi specifično na osobe koje napuštaju zemlju porijekla uslijed straha od proganjanja zbog rase, religije, nacionalnosti, političkog mišljenja ili pripadnosti određenoj društvenoj grupi (Lalić Novak i Kraljević, 2014.). U Republici Hrvatskoj, međunarodna zaštita obuhvaća azil i supsidijarnu zaštitu, a dodjeljuje se državljaninu zemlje izvan EU ili osobi bez državljanstva. Pojam azilanta izjednačen je s pojmom izbjeglice, a supsidijarna zaštita ograničena na rok od 3 godine i odobrava se osobi koja ne ispunjava uvjete za azil, ali bi povratkom u zemlju porijekla bila izložena ozbiljnom riziku trpljenja nepravde (Tahiri, 2021.). Zbog ratnog sukoba u Ukrajini, na razini Europe je aktiviran i institut privremene zaštite radi bržeg i efikasnijeg zbrinjavanja ukrajinskih izbjeglica (Koren i Lalić Novak, 2022.).

S obzirom na rast broja različitih kategorija migranata u Hrvatskoj, rad na njihovoj integraciji, odnosno uključivanju u hrvatsko društvo je ključan. Prema Barryjevoj teoriji akulturacije, akulturacijska strategija integracije je jedini način postizanja pravičnosti unutar društva. Integracija je prihvaćanje elemenata obiju kultura i javlja se kada nova

zajednica prihvati pridošlicu, omogućiti joj kontakt s novom kulturom i potiče kulturnu razmjenu. Ako integracija nije uspješna, može doći do asimilacije, marginalizacije ili separacije koje rezultiraju gubitkom vlastitog identiteta, odbačenošću ili stvaranjem „skupine unutar skupine“ i odbacivanjem kulture novog društva (Sam i Berry, 2010., prema Tahiri, 2021.). U ovom kontekstu se može govoriti i o potrebi za multikulturalizmom u smislu razvoja kulturalno osjetljive prakse u pomažućem procesu s migrantima. U praksi socijalnog rada, potrebno je uzeti u obzir socioekonomske, političke, rodne i druge specifičnosti korisnika (Žganec i Miljenović, 2011.).

Jedna od skupina unutar migrantske populacije čiji je proces integracije često otežan su žene. U kontekstu migracija, žene su dugo bile smatrane pasivnim suputnicama te rodna dimenzija migracija nije bila u fokusu javnog diskursa. Međutim, migrantska kriza koja se dogodila 2015. godine rezultirala je brojnim slučajevima trgovanja ljudima, eksploatacije, diskriminacije i nasilja te je uočena posebna ranjivost žena i djevojčica migrantica. Žene i djevojčice su u usporedbi s muškarcima i dječacima suočene s više prepreka u ostvarivanju ljudskih prava, budući da su izložene rodnom nasilju i rodnoj diskriminaciji prije, tijekom i nakon migracijskog procesa (Alam i sur., 2019.). S obzirom na to, ovo istraživanje je usmjereno isključivo na žene izbjeglice i migrantice kao posebno ranjivu skupinu. Cilj istraživanja je dobiti uvid u društveni položaj žena izbjeglica i migrantica u hrvatskom društvu, kako bi se stvorila jasnija slika o izazovima s kojima se susreću, njihovim aspiracijama i načinima na koje se može poboljšati njihova integracija, odnosno njihov društveni položaj.

2. Masovne migracije i ljudska prava migrantica

Procjenjuje se da je u svijetu 2010. godine bilo 214 milijuna migranata, a pretpostavlja se da će ih do 2050. godine biti čak 405 milijuna (IOM, 2010., prema Mikac i Dragović, 2017.). Međunarodne migracije se mogu podijeliti u tri kategorije: zakonite ili slobodne, prisilne i nezakonite migracije (Vlada Republike Hrvatske 2007., prema Mikac i Dragović, 2017.). Klimatske promjene, siromaštvo, ratna razaranja, etnička netrpeljivost,

i manjak javne sigurnosti prisiljavaju ljude na migraciju u potrazi za boljim životom. Masovne migracije nisu česte i nastaju u raznim društveno-ekonomskim kontekstima (Mikac i Dragović, 2017.). Migracijska kriza 2015. godine primjer je prisilne migracije, a uzrokovana je Arapskim proljećem te ratnim sukobima i nemirima na području Sirije, Iraka, Afganistana, Somalije i Južnog Sudana (Bježančević, 2019.). Posljedice migracijske krize odrazile su se na Europsku Uniju, koja je imala zadatak zbrinjavanja masovnog broja migranata. Pritom su zemlje članice problemu masovne migracije pristupile na različite načine, a najveću ulogu u zbrinjavanju migranata imale su Njemačka, Švedska i Italija. Zemlje na Balkanskoj ruti kojima pripada i Hrvatska bile su suočene s masovnim priljevom migranata koji su preko njihovog teritorija namjeravali doći većinom do zapadnoeuropskih zemalja. Neusklađena migracijska politika zemalja članica i nespremnost Europske Unije da adekvatno odgovori na migracijsku krizu doveli su do stvaranja krijumčarskih lanaca, narušavanja dostojanstva i ugrožavanja života migranata (Mikac i Dragović, 2017.). Nedjelovanje sustava azila igralo je ulogu i u stvaranju percepcije migracije kao problema, a migranata kao prijetnje sigurnosti. Rješenje pitanja europske sigurnosti s jedne strane i pitanja zaštite temeljnih prava migranata s druge strane predstavlja ključan izazov. Reforme sustava azila trebaju biti donesene pažljivo, kako ljudska prava migranata ne bi bila ugrožena (Bježančević, 2019.)

Krijumčarski lanci predstavljaju najveći problem u masovnim migracijama te se često pretvaraju u trgovanje ljudima. Migranti po završetku putovanja bivaju prisiljeni krijumčaru otplatiti troškove prijevoza kroz dužnički odnos, iznudu, prisilan rad, prisilnu prostituciju i prisilno činjenje kaznenih djela. Protokol Ujedinjenih Naroda o suzbijanju trgovanja ljudima apelira na potrebu za obraćanjem dodatne pažnje na žene i djecu migrante kao potencijalne žrtve trgovanja ljudima (UNODC, 2023.) Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti u Republici Hrvatskoj utvrđuje primjenu uredbi EU prema kojima su trudnice, samohrani roditelji (u najvećem broju majke), žrtve trgovanja ljudima i žrtve raznih oblika nasilja prepoznate kao ranjiva skupina koja ima postupovna i prihvatna jamstva (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2024.). Djevojčice i žene žrtve trgovanja ljudima su trostruko više izložene seksualnom i ekstremnom nasilju u

usporedbi s dječacima i muškarcima (UNODC, 2023.). Iako je na globalnoj razini detektirano više žrtava trgovanja ljudima ženskog spola, u Europi su žrtve dominantno muškarci i dječaci koje se prisiljava na rad i kriminalne aktivnosti (UNODC, 2023.) U Hrvatskoj su 2022. i 2023. godine žrtve trgovanja ljudima bile pretežno žene. U 2023. godini, evidentiran je 21 slučaj trgovanja ljudima, a u 14 slučajeva žrtva je bila ženskog spola. Polovica žrtava ženskog spola bila je izložena seksualnoj eksploataciji. Iako su žrtve trgovanja ljudima u Hrvatskoj u posljednjih par godina najčešće državljani RH, pojavljuju se i žrtve iz azijskih zemalja (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2024.). U slučaju nezakonitih migracija, žene su pri dolasku u novu zemlju osjetljivije su na fizičko, seksualno i verbalno zlostavljanje. Tražiteljice azila često napuštaju zemlju porijekla zbog proganjanja na osnovu spola, što uključuje genitalno sakaćenje, prisilne brakove, prisilne sterilizacije i pobačaje i seksualno zlostavljanje u ratnim sukobima, što ukazuje na potrebu za prilagođenim oblicima zaštite pri ulasku u EU. Potreba prilagodbe zajedničkog sustava azila EU kako bi azilantice imale adekvatne uvjete smještaja i zaštite prepoznata je na razini zemalja članica, no konkretne rodne smjernice u pojedinim zemljama i dalje nedostaju (Lalić Novak i Kraljević, 2014.).

U Republici Hrvatskoj je 2023. godine odobren azil za 43 osobe, od kojih je 18 osoba ženskog spola. U 9 slučajeva, zahtjev za azil osoba ženskog spola je odobren na temelju doživljenog nasilja u obitelji. Kad je u pitanju privremena zaštita za izbjeglice iz Ukrajine, udio žena u ukupnom broju osoba kojima je odobren ovaj oblik zaštite je 66 %. Bilježi se i rast nezakonitih migracija u odnosu na prethodne godine, no podaci o spolu nisu dostupni. U Hrvatskoj se tek od 2021. godine u prihvatilištima za izbjeglice primjenjuje Standardizirani obrazac za prijavu seksualnog i rodno utemeljenog nasilja, a službenici za prihvata i smještaj zaduženi su za praćenje potreba žrtava i vođenje evidencije (MUP, 2023., prema Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2024.). U području međunarodne i privremene zaštite, preporuke pravobraniteljice za ravnopravnost spolova uključuju razvoj procedura za uzimanje rodno osjetljivih iskaza i davanje na znanje tražiteljicama azila da imaju pravo na žensku prevoditeljicu (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2024.).

3. Rodna perspektiva integracije

Integracijska politika ne bi smjela biti rodno neutralna zbog postojanja specifičnih izazova u integraciji vezanih za ženski spol (Sansonetti, 2016.). Akcijski plan integracije i inkluzije za razdoblje od 2021. do 2027. godine koji je donijela Europska komisija uzima u obzir osobne karakteristike migranata, poput spola, rodnog identiteta, religije, rase, etniciteta, invaliditeta i seksualne orijentacije, koje mogu predstavljati specifične prepreke u integraciji. Žene i djevojčice su suočene s predrasudama koje čine barijeru njihovoj uspješnoj integraciji (Europska komisija, 2020.). Kada akteri integracije i društvo primitka generaliziraju migrantice kao pasivne žrtve, to priječi put njihovoj samostalnosti i osnaživanju (Sansonatti, 2016.).

Spoj kulture podrijetla i kulture novog okruženja pri integraciji za migrante može predstavljati psihosocijalni pritisak. Pritisku su posebno izložene žene za koje život u novom okruženju može povećati izolaciju, posebno ako nisu u pratnji članova obitelji (Lalić Novak i Kraljević, 2014.). Migrantice nerijetko imaju vrlo slabu socijalnu mrežu pa sporije usvajaju jezik. Više kontakta s lokalnom zajednicom je potreban za sprječavanje socijalne isključenosti (Liebig i Tronstad, 2018.). S druge strane, migrantice koje u EU dolaze s ciljem spajanja s obitelji preuzimaju teret brige o domaćinstvu, koji ih sprječava u sudjelovanju u programima integracije i uključivanju na tržište rada, što znatno usporava proces integracije (Europska komisija, 2020.). Žene koje imaju djecu zbog brige o njima često prekidaju sudjelovanje u programima početne integracije i u tečajevima jezika, što ukazuje na potrebu pružanja više podrške majkama i na potrebu za „drugom šansom“ u smislu mogućnosti ponovnog uključivanja u programe nakon odustajanja. Briga o djetetu ne bi smjela predstavljati barijeru u sudjelovanju u integracijskim programima (Liebig i Tronstad, 2018.). Evaluacijom prethodnog Akcijskog plana iz 2016. godine utvrđeno je da čak 25.9 % mladih migrantica koje dolaze s područja izvan EU pripadaju NEET (*not in education, employment or training*) populaciji te su potrebni dodatni napori za poticanje

njihovog uključivanja u rad i obrazovanje (Europska komisija, 2020.). Također, žene migrantice se stereotipno poimaju kao nedovoljno obrazovane radnice u domaćinstvu ili prostituciji, zbog čega ih društvo degradira (Lalić Novak i Kraljević, 2014.). U stvarnosti, velik broj žena migrantica je prekvalificirano za poslove koje obavlja, često zbog nepriznavanja višeg stupnja obrazovanja u zemlji primitka (Europska komisija, 2020.). Prepreku u integraciji čini i otežan pristup zdravstvenim uslugama, posebno kada su u pitanju žene azilantice i izbjeglice koje su sklone zdravstvenim problemima. Prisilne migracije uključuju proživljavanje raznih traumatskih događaja, stoga su izbjeglice vrlo sklone razvijanju problema mentalnog zdravlja (OECD 2016., prema Liebig i Tronstad, 2018.). Pritom su žene sklonije ovim problemima, a problemi mentalnog zdravlja su povezani sa manjom mogućnosti zaposlenja, što posljedično usporava integraciju (Liebig i Tronstad, 2018.).

Za uspješnu socioekonomsku inkluziju i integraciju migrantica, potrebna je suradnja državnih tijela, institucija, organizacija civilnog društva i humanitarnih organizacija. Pri pružanju podrške, važno je izbjegavati pasiviziranje i težiti jačanju samopouzdanja i samostalnosti migrantica. Integraciju je moguće pospješiti olakšavanjem pristupa informacijama o ostvarivanju prava, posebno u zdravstvenom sustavu, edukaciju kulturnih medijatorica koje bi pružale podršku migranticama u ostvarivanju prava i kroz razvoj tečajeva i edukacija za unaprjeđenje njihovih vještina (Sansonetti, 2016.).

4. Hrvatski integracijski okvir

Pravni temelj integracije osoba pod međunarodnom zaštitom u Hrvatskoj čini Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti, kojim su uređena područja boravka, spajanja obitelji, smještaja, rada, zdravstvene zaštite, obrazovanja, socijalne skrbi, stjecanja hrvatskog državljanstva i drugih važnih aspekata (Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti NN 70/15, 127/17, prema Ajduković i sur. 2019.). Prema navedenom zakonu, predviđena je i pomoć pri integraciji uz izradu individualnih planova, ali utvrđeno je da Ministarstvo unutarnjih poslova nema dovoljne kapacitete za izradu i nadzor nad izvršenjem takvih planova (Lalić Novak i Giljević, 2019.). Važno je spomenuti i Zakon o socijalnoj skrbi,

budući da su azilanti u velikom riziku od socijalne isključenosti i često koriste novčane naknade i socijalne usluge (Okvir za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita na lokalnoj razini, 2021.). Zakon o socijalnoj skrbi određuje da azilanti i članovi njihovih obitelji, osobe pod supsidijarnom zaštitom, žrtve trgovanja ljudima, osobe bez državljanstva sa stalnim boravkom u RH imaju prava u sustavu socijalne skrbi, a u svim područnim uredima Zavoda za socijalni rad (nekadašnje podružnice Centra za socijalnu skrb) postoje stručni suradnici zaduženi za rad s ovim skupinama korisnika (Giljević i sur., 2020.). U radu s migrantima, socijalni radnici kao pomagači trebaju biti kulturalno kompetentni (Žganec i Miljenović, 2011.). U etičkim načelima socijalnog rada ističe se prihvaćanje i poštivanje različitosti kao obveza socijalnih radnika (IFSW, 2004., prema Žganec i Miljenović, 2011.).

Kad su u pitanju važni dokumenti kojima je uređena integracija, kao uvjet za pridruživanje Europskoj Uniji, donesen je strateški dokument pod nazivom Migracijska politika Republike Hrvatske za 2007.-2008. godinu. Daljnji strateški dokumenti u području integracije su Akcijski plan za uklanjanje prepreka u ostvarivanju pojedinih prava u području integracije stranaca za razdoblje od 2013. do 2015. godine i Akcijski plan za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita za razdoblje od 2017. godine do 2019. godine. Posljednji akcijski plan donesen je zbog posljedica izbjegličko-humanitarne krize te je kao takav usmjeren na izbjeglice kao posebno ranjivu skupinu. Radna skupina zadužena za izradu plana sačinjena je od predstavnika nadležnih tijela državne uprave, Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, Ureda za udruge Vlade RH, organizacija civilnog društva i međunarodnih organizacija (Gregurović i sur., 2020.). U planiranje i provedbu integracije trebale bi biti uključene i lokalne jedinice, ali integracija na lokalnoj razini u RH nije dovoljno razvijena, (Ajduković i sur., 2019.). Jedine lokalne jedinice koje su donijele plan za integraciju su Grad Osijek i Grad Zagreb (Gregurović i sur., 2020.). Grad Zagreb je jedinica s najviše iskustva u provedbi mjera integracije. Gradska skupština Grada Zagreba donijela je Akcijski plan Grada Zagreba za integraciju tražitelja međunarodne zaštite i osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita za 2022., a 2023. je donesen i Akcijski plan Grada Zagreba za provedbu Povelje integrirajućih

gradova za 2023. i 2024. Uključivanje svih jedinica lokalne i regionalne (područne) samouprave omogućilo bi direktan kontakt s tražiteljima međunarodne zaštite koji bi lakše pristupali uslugama (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2024.). Budući da osobe pod međunarodnom zaštitom kroz program premještaja bivaju smješteni i u manje gradove, potrebno je urediti integraciju na razini lokalnih zajednica (Europska komisija, 2024.). Potpora jedinicama lokalne i regionalne (područne) samouprave u izradi planova integracije je donošenje Okvira za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita na lokalnoj razini (Gregurović i sur., 2020.).

Značajan resurs u integraciji predstavljaju udruge i građanske inicijative, koje su inovativne, fleksibilne i imaju najviše iskustva u integraciji. Svojim radom nadopunjuju nepotpunosti integracijskog okvira (Okvir za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita na lokalnoj razini, 2021.). Na području Republike Hrvatske u području integracije migranata/izbjeglica djeluju brojne organizacije civilnog društva i međunarodne organizacije, kao što su Hrvatski Crveni križ, MdM-BELGIQUE, Are You Syrious, Borders:none, Centar za mirovne studije, Isusovačka služba za izbjeglice (JRS), Rehabilitacijski centar za stres i traumu, UNHCR, Hrvatski pravni centar i druge (Hrvatski pravni centar, 2024.). U ovom radu, u sklopu istraživanja ispitane su djelatnice udruga Are You Syrious, Borders:none i Centra za žene žrtve rata Rosa. Udruga Are You Syrious je prema izvješću za 2023. godinu imala važnu ulogu u informiranju izbjeglica i pomoći pri ostvarivanju prava u različitim sustavima, podršci pri zaposlenju i pronalasku smještaja, učenju jezika i usvajanju školskog gradiva i pružanju humanitarne pomoći u vidu odjeće, namještaja i higijenskih potrepština socijalno ugroženim korisnicima, dok je organizacija Borders:none pružala besplatnu pravnu podršku migrantima te u sklopu projekta „Better system, better respect for human rights“ istraživala pristup međunarodnoj zaštiti nakon ulaska Hrvatske u Schengen (Hrvatski pravni centar, 2024.). Centar za žene žrtve rata Rosa radi s ženama žrtvama trgovanja ljudima, ratnog nasilja, izbjeglištva i štetnih praksi poput prisilnih brakova, genitalnog sakaćenja i dr., a u 2023. godini pružale su savjetovanje, podršku i pravno zastupanje te pomoć u pristupu pravima

ženama iz Sirije, Iraka, Palestine, Egipta, Kameruna, Malavije, Gane, Nepala, Filipina i Ukrajine (Centar za žene žrtve rata Rosa, 2024.).

Iako je hrvatski integracijski okvir za osobe pod međunarodnom zaštitom u pravnom smislu adekvatno uređen, provedba integracije u praksi ukazuje na potrebe za poboljšanjem. Akcijski plan za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita za razdoblje od 2021. do 2023. još uvijek nije objavljen (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2024 plan.). Istraživanje iz 2019. godine pokazuje da većina lokalnih jedinica nema iskustvo u provedbi programa i mjera integracije i dionici integracije na lokalnoj razini većinom nisu upoznati s posljednjim nacionalnim Akcijskim planom (Ajduković i sur., 2019.). Organizacije civilnog društva su važan dionik u integraciji, ali nije razumno očekivati da one kompenziraju neučinkovitost u radu drugih dionika. Potrebna je međuresorna suradnja, kao i osiguravanje kontinuiranog financiranja sredstvima iz EU, ali i domaće sufinanciranje projekata organizacija civilnog društva (Okvir za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita na lokalnoj razini, 2021.). Također, prema mišljenju Europske komisije, Hrvatskoj su potrebne političke mjere integracije stranih radnika i njihovih obitelji kao kategorije migranata (Europska komisija, 2024.). Iz perspektive ljudskih prava, problematično je što u Hrvatskoj ne postoje akcijski planovi ni slični dokumenti o integraciji koji obuhvaćaju ostale kategorije migranata, a ne isključivo azilante (Okvir za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita na lokalnoj razini, 2021.).

5. Cilj, svrha i istraživačka pitanja

Cilj ovog istraživanja je dobiti uvid u društveni položaj žena izbjeglica i migrantica u hrvatskom društvu, iz njihove vlastite perspektive te iz perspektive relevantnih stručnjaka. Svrha je produbljivanje spoznaja o izazovima s kojima se u hrvatskom društvu susreću žene izbjeglice i migrantice i o njihovim aspiracijama kako bi se potencijalno došlo do mogućih rješenja i načina poboljšavanja njihovog društvenog položaja. Shodno tome, postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Istraživačko pitanje: S kojim izazovima se žene izbjeglice i migrantice susreću u procesu integracije u hrvatsko društvo?
2. Istraživačko pitanje: Na koje načine bi se mogao poboljšati društveni položaj žena izbjeglica i migrantica?
3. Istraživačko pitanje: Koje su aspiracije žena izbjeglica i migrantica?

5.1. Metoda

U svrhu provedbe istraživanja korišten je kvalitativni pristup. Kvalitativno istraživanje ima 3 cilja:

- proučavanje društvenih, političkih, etničkih, kulturalnih i spolnih učinaka na situaciju
- uklanjanje pogrešnih uvjerenja
- pokretanje akcije za preobrazbu struktura (Highlen i Finley, 1996., prema Milas, 2009.).

Navedeni ciljevi su u skladu s temom ovog istraživanja, budući da se proučava upravo rodna perspektiva uz nastojanje podizanja svijesti o teškoćama s kojima se susreću žene prilikom integracije u hrvatsko društvo. Kvalitativno istraživanje u području migracija ima važnu ulogu u proučavanju iskustava marginaliziranih migranata i pozivanju javnosti na djelovanje radi poboljšavanja njihovog položaja (Scholten, Piserevskaya i Levy, 2022.). Također, europska istraživanja integracije migranata i izbjeglica vrlo rijetko uzimaju u obzir rodnu perspektivu (Alam i sur., 2019.). Općenito, istraživanja na temu migracija se puno češće fokusiraju na muškarce, nego na žene (Scholten, Piserevskaya i Levy, 2022.). Domaća literatura na temu integracije općenito je oskudna (Fališevac, 2021.). Također, u Hrvatskoj je vrlo malo kvalitativnih istraživanja o integraciji čiji su sudionici izbjeglice i migranti, a posebno je zanemarena rodna perspektiva. Tako pojedina istraživanja provedena u Hrvatskoj ispituju stavove građana prema izbjeglicama i migrantima (Župarić-Iljić i Gregurović 2013., Ajduković i sur. 2019.), dok neka

istraživanja (Jurković i Rajković Iveta, 2019., Kiralj i Ajduković, 2022., Fališevac, 2021.) koriste metode intervjua i fokus grupa pri ispitivanju iskustava izbjeglica u procesu integracije. Nije pronađeno nijedno istraživanje koje je usredotočeno na žene izbjeglice i migrantice kao specifičnu skupinu.

5.2. Uzorak

Ciljna populacija ovog istraživanja su žene migrantice i izbjeglice koje borave u Gradu Zagrebu te stručnjaci iz organizacija civilnog društva s iskustvom rada s izbjeglicama i migranticama. Populacija je ograničena isključivo na Grad Zagreb zbog lakše dostupnosti sudionica istraživaču.

Budući da se istraživanje provodi u svrhu izrade diplomskog rada, s obzirom na ekonomičnost i jednostavnost, koristile su se dvije ne-probabilističke metode uzorkovanja, točnije tehnika uzorkovanja „snježne grude“ i namjerni uzorak.

Tehnika snježne grude je prikladna za korištenje kada je ciljana populacija mala te se izdvaja na temelju svojih karakteristika (Milas, 2009.). Većina metoda uzorkovanja se koristi okvirom uzorkovanja, dok se tehnika snježne grude koristi kada je nemoguće kreirati okvir (Sedgwick, 2013., prema Kirchherr i Charles, 2018.). Ova tehnika je pogodna i kada uzmemo u obzir da su žene izbjeglice često „skrivena“ skupina do koje je teže doći (Jacobsen i Landau, 2003.). Za početak, poželjno je kad bi istraživač imao barem jedan prijašnji osobni ili profesionalni kontakt s članom ciljane populacije (Browne, 2005., prema Kirchherr i Charles, 2018.). U ovom slučaju, prva potencijalna sudionica je u osobnom kontaktu s istraživačem. Pri selekciji sudionica, važni kriteriji su bili ženski spol, punoljetnost i mogućnost sporazumijevanja na hrvatskom ili engleskom jeziku. Također, budući da se ispituju izazovi i iskustva žena migrantica i izbjeglica u različitim sustavima (obrazovnom, zdravstvenom, sustavu socijalne skrbi, tržištu rada), poželjno bi bilo da su sudionice u Republici Hrvatskoj već barem nekoliko mjeseci, odnosno da nisu tek došle u Hrvatsku, kako bi imale više doticaja s navedenim sustavima. Na taj način se vršila svojevrsna informacijski-orijentirana selekcija sudionica koja je specifična za

kvalitativna istraživanja (Brinkmann, 2013.). S obzirom na to da u ovom istraživanju nije stavljen naglasak na pojedinu kategoriju migrantica, planirano je u uzorak uvrstiti sudionice tražiteljice azila, osobe pod privremenom/supsidijarnom/međunarodnom zaštitom i strane radnice.

Kad su u pitanju stručnjaci zaposleni u organizacijama civilnog društva, korišten je namjerni uzorak, budući da istraživač namjerno bira osobe koje posjeduju određenu karakteristiku (Milas, 2009.). U ovom slučaju, riječ je o karakteristikama iskustva rada s migranticama i izbjeglicama. Pozivi na sudjelovanje u istraživanju su upućeni u nekoliko organizacija civilnog društva u Gradu Zagrebu, poznatih po angažmanu u pružanju podrške migrantskoj i izbjegličkoj populaciji.

Konačni uzorak sastoji se od ukupno šest sudionika. Intervjui su provedeni s tri žene migrantice te sa zaposlenicama udruge Are You Syrious, Borders:none i Centra za žene žrtve rata Rosa. Sudionice pripadnice izbjegličke populacije dolaze s područja Južne Amerike, Bliskog istoka i južne Azije, a dobni raspon je od 19 do 59 godina. Jedna sudionica je tražiteljica azila, dok su dvije osobe pod međunarodnom zaštitom. Svih šest sudionica je ženskog spola.

Na sudjelovanje u istraživanju pozvane još četiri osobe, od kojih se dvije nisu odazvale na poziv, a dvije osobe su odustale uslijed nedostatka vremena i opterećenosti drugim obvezama.

5.3. Postupak provedbe intervjuja

Intervjue je istraživačica provela samostalno u periodu od 17. svibnja do 18. lipnja 2024. godine. Odabrana je tehnika intervjuja „licem u lice“ kako bi se zadržala određena prirodna spontanost komunikacije, uz sve geste, facijalne ekspresije i kretnje. Provedba intervjuja uživo omogućuje dublji uvid i analizu iskustva sudionika (Shwab, 2020, prema Brgles i Malešević, 2023). Ipak, u pozivu na sudjelovanje u istraživanju, sudionicima je ponuđena i opcija online provedbe intervjuja putem platforme Google Meet, u slučaju da im iz bilo

kojeg razloga virtualno okruženje više odgovara. U konačnici su svi sudionici izrazili želju za razgovorom uživo te je svih šest intervjua provedeno „licem u lice“. Sa svim sudionicama je individualno dogovoren termin održavanja intervjua, u skladu s njihovim mogućnostima. U pozivu na sudjelovanje naznačeno je da je očekivano trajanje intervjua 25-30 minuta. Najkraći intervju trajao je 26, a najdulji 36 minuta.

Pri pripremi i provedbi intervjua, bilo je važno voditi računa o socijalnom identitetu sudionika i o lingvističkom varijabilitetu (Willig, 2013). Kvalitativna istraživanja proučavaju subjektivni doživljaj sudionika, a subjektivno iskustvo je ponekad teško pretočiti u govor, posebno kada se pritom koristi strani jezik. Budući da sudionicama pripadnicama izbjegličke populacije hrvatski jezik nije materinski, jezična barijera je glavni izazov provedbe intervjua. S obzirom na to, korišten je polustrukturirani intervju koji omogućuje preformuliranje pojedinih pitanja, postavljanje potpitanja i traženje dodatnog objašnjenja od sudionica (Brgles i Malešević, 2023). Četiri sudionice ovog istraživanja nisu izvorne govornice hrvatskog jezika, stoga im je ponuđena opcija provedbe intervjua na engleskom jeziku. Tri od četiri sudionice su odabrale opciju engleskog jezika, dok je jedna sudionica izrazila želju da intervju ipak bude na hrvatskom jeziku. Intervjui s preostalim sudionicima provedeni su na hrvatskom jeziku.

Prije samog početka intervjua, dobivena je suglasnost sudionica za glasovno snimanje razgovora. Sudionice su upoznate s tim da je glasovno snimanje dobrovoljno, da će glasovni zapisi biti dostupni isključivo istraživačici te da će biti obrisani nakon transkribiranja intervjua.

5.4. Mjerni instrumenti

U svrhu provedbe intervjua, izrađene su dvije skupine pitanja, jedna za sudionice žene izbjeglice, druga za stručnjake iz organizacija civilnog društva. Prije provedbe, sudionice su upoznate s temom istraživanja. Naglašeno je da ne moraju odgovoriti na pitanje ako iz bilo kojeg razloga ne žele te da se intervju u bilo kojem trenutku može pauzirati ili prekinuti ako je potrebno. Zbog jezične barijere bilo je izrazito važno naglasiti da

sudionice u svakom trenutku mogu prekinuti istraživačicu i pitati za dodatno pojašnjenje pojedine riječi ili pitanja.

Polu-strukturirani intervju sa ženama izbjeglicama/tražiteljicama azila sastojao se od 16 pitanja (Prilog 1). Početna pitanja odnosila su se na dob, zemlju porijekla i duljinu boravka u Hrvatskoj, kao osnovna obilježja sudionica. Zatim se nastojao dobiti uvid u širi kontekst samog dolaska u Hrvatsku kroz pitanje koje se odnosilo na razloge napuštanja zemlje porijekla. Nadalje, sudionicama su postavljena pitanja vezana uz izazove s kojima se suočavaju u Hrvatskoj, kroz iskustva u zdravstvenom i obrazovnom sustavu, sustavu socijalne skrbi i na tržištu rada te općenito iskustvo diskriminacije. Uslijedila su pitanja o ulozi roda u procesu integracije i razlikama u položaju žena u zemlji njihova porijekla i u Hrvatskoj, s nastojanjem istraživanja potencijalnih teškoća koje su vezane specifično uz ženski rod. Ispitan je i doživljaj podrške od strane lokalne zajednice i organizacija civilnog društva te potencijalne potrebe za dodatnom podrškom. U posljednjim pitanjima fokus je bio na viziji budućnosti, odnosno aspiracijama samih žena izbjeglica/migrantica. Na koncu intervjuja sudionice su upitane žele li još nešto dodati vezano uz temu istraživanja, kako bi imale priliku izraziti nešto što smatraju važnim, a nije obuhvaćeno pitanjima. S obzirom na slobodu i spontanost polu-strukturiranog intervjuja, postavljana su potpitanja ovisno o sadržaju prethodnih odgovora sudionica.

Polu-strukturirani intervju sa sudionicama zaposlenima u organizacijama civilnog društva sastojao se od 9 pitanja (Prilog 2). Početna pitanja odnosila su se na opis rada organizacije u kojoj je pojedina sudionica zaposlena, udio žena u programima koje organizacija pruža, te iskustvo u provođenju ili upoznatost s programima usmjerenim specifično na žensku populaciju izbjeglica i migranata. Sljedećih nekoliko pitanja bilo je usmjereno na ispitivanje uočenih izazova i specifičnih potreba ove populacije. Pitanje kojim su ispitani izazovi obuhvaćalo je izazove u zdravstvenom i obrazovnom sustavu, sustavu socijalne skrbi i na tržištu rada. Ispitano je i mišljenje sudionica o rodnoj osjetljivosti hrvatskog integracijskog sustava. Posljednjim pitanjima se nastojalo saznati mišljenje sudionica o potrebnim promjenama u hrvatskom integracijskom sustavu i o potencijalnoj ulozi lokalne zajednice u poboljšanju društvenog položaja žena izbjeglica i migrantica. Ovaj polu-

strukturirani intervju također završava pružanjem mogućnosti sudionicama da dodaju nešto vezano uz temu te su kroz cijeli intervju spontano postavljana potpitanja.

5.5. Obrada podataka

Nakon provedbe svakog pojedinog intervjua, nastojao se što prije napisati transkript. Pritom je za intervjue provedene na engleskom jeziku bilo potrebno napisati prijevod na hrvatski jezik. Prijevod zahtijeva interpretaciju istraživača, pri čemu on mora biti pažljiv kako bi se sačuvala autentičnost. Prilikom prevođenja sadržaja intervjua se preporučuje suradnja sa stručnim prevoditeljem (Van Nes i sur., 2010). Međutim, budući da u provedbi ovog istraživanja nije bila dostupna pomoć prevoditelja, istraživačica je bila zadužena za prevođenje sadržaja intervjua. Nakon što je sadržaj intervjua preveden s engleskog na hrvatski jezik, uslijedilo je detaljno iščitavanje (Braun i Clarke, 2012). Potom počinje proces kodiranja, osmišljavanjem inicijalnih kodova na osnovu izjava sudionica. Nakon toga, kodovi su združeni na temelju sličnog značenja i grupirani u pod teme. Pod teme su razvrstane u tri tematska područja, sukladno trima istraživačkim pitanjima.

5.6. Etičke implikacije

Prije provedbe intervjua, dobiven je informirani pristanak od svih sudionica. U pozivu na sudjelovanje, sudionice su informirane o cilju istraživanja, vrsti pitanja, trajanju i načinu sudjelovanja, dobrovoljnosti i anonimizaciji odgovora. Objašnjeno je da se dobrovoljnost odnosi na pristanak na sudjelovanje u istraživanju i mogućnost odustajanja u bilo kojem trenutku te mogućnost ne pružanja odgovora na bilo koje pitanje. Također je zatražen usmeni pristanak sudionika na audio snimanje intervjua, prije čega su upoznati s tim da će snimka biti dostupna samo istraživačici u svrhu izrade transkripta te da će se nakon toga obrisati. U kvalitativnim istraživanjima je identitet sudionika istraživaču uvijek poznat, stoga se ne može govoriti o anonimnosti (Tolich i Tumilty, 2020., prema Lončar, Šuljug Vučica i Hrzić, 2023.) Ipak, zaštita identiteta i privatnosti sudionika je važno etičko pitanje u izvještavanju o kvalitativnim podacima (Čorkalo Biruški, 2013.). Potreban je

dodatan oprez u opisivanju sudionika koje, iako pruža bogatstvo iskazu, može dovesti do otkrivanja važnih identifikacijskih obilježja sudionika. Pritom je vjerojatnost za otkrivanje identiteta veća kada je riječ o pripadnicima manje zajednice (Čorkalo Biruški, 2013.) Kad su u pitanju žene izbjeglice i migrantice, riječ je o specifičnoj i relativno maloj zajednici, stoga će u ovome radu biti izostavljena ili uopćena pojedina specifična obilježja sudionica. Sudionice su upoznate s tim da će biti korištene šifre te da se njihova imena neće nigdje spominjati. Sudionice iz organizacija civilnog društva su informirane da će u svrhu prikaza rezultata biti spomenuta imena samih organizacija, ali da neće biti otkriven osobni identitet sudionica. Šifre pridružene sudionicama iz izbjegličke populacije su 1a, 2a i 3a, dok su šifre za djelatnice organizacija civilnog društva 1b, 2b i 3b kako bi se postigla razdvojenost ovih dviju perspektiva u prikazu rezultata.

Nadalje, budući da je korištena tehnika snježne grude, s etičke strane, istraživačica je vodila računa o tome da ne spominje iskustva i mišljenja koja je doznala u razgovoru s drugim sudionicima jer može doći do narušavanja njihovih međusobnih odnosa (Jacobsen i Landau, 2003.).

6. Prikaz rezultata i rasprava

Kroz analizu 6 provedenih intervjua, izdvojene su teme izazova pri integraciji, mogućih načina poboljšanja društvenog položaja i aspiracija žena izbjeglica/migrantica. Rezultati istraživanja i rasprava su objedinjeni.

6.1. Izazovi žena izbjeglica i migrantica pri integraciji

Tablica 1.: Izazovi

Podteme	Kodovi
Izazovi u zapošljavanju i radu	<ul style="list-style-type: none"> - kulturalne razlike - jezična barijera - manjak digitalnih vještina

	<ul style="list-style-type: none"> - zlostavljanje na radnom mjestu
Diskriminacija	<ul style="list-style-type: none"> - rasizam - islamofobija - ksenofobija
Izazovi pri učenju jezika i obrazovanju	<ul style="list-style-type: none"> - sporost učenja jezika - nedostupnost tečajeva jezika - odustajanje od tečajeva jezika - otežan nastavak obrazovanja
Izazovi u sustavu socijalne skrbi	<ul style="list-style-type: none"> - nedostatak socijalnih radnika - preopterećenost socijalnih radnika poslom
Izazovi u sustavu prihvata i smještaja	<ul style="list-style-type: none"> - restriktivnost hrvatskog sustava azila prema ženama žrtvama nasilja - nepovoljni higijenski uvjeti u prihvatilištu - nemar djelatnika u prihvatilištu - otežana suradnja prihvatilišta s udrugama i institucijama
Izazovi u zdravstvenom sustavu	<ul style="list-style-type: none"> - neadekvatna zdravstvena njega - otežan pronalazak liječnika - dugo čekanje na pregled - neinformiranost izbjeglica/migrantica o pravima i uslugama - neinformiranost zdravstvenih djelatnika o pravima izbjeglica i migranata
Izazovi u području mentalnog zdravlja	<ul style="list-style-type: none"> - prethodna traumatska iskustva - anksioznost - socijalna izolacija - povećan stres

Izazovi u zapošljavanju i radu mogu biti vezani uz kulturološke razlike. Naime, u pojedinim kulturama, tradicionalni položaj žene kao domaćice predstavlja zapreku pri zapošljavanju: „...*puno teže se odlučuju uključivati u tržište rada, upravo i zbog nekih kulturalnih razlika, ostaju doma s djecom, muž radi.*“ (1b) Također, kulturalne razlike se očituju i kroz religijska uvjerenja: „*Ja ne mogu raditi na mjestu gdje se poslužuje alkohol ili svinjetina. Jedva sam našla halal mesnicu u kojoj sad radim.*“ (3a)

Kao i u većini aspekata, jezična barijera je prisutna kao otežavajući faktor i pri zapošljavanju: „(Mislim) *da su žene teže zapošljive...i s obzirom na svoje slabije poznavanje hrvatskog jezika puno teže zapravo nalaze posao, puno teže se zapravo...razumiju u funkcioniranje tržišta rada, puno teže se odlučuju uključivati u tržište rada.*“ (1b), „*Ja nisam zaposlena, ali radila sam preko učeničkog servisa i dugo sam tražila posao, ali jezik je bio problem. Prijavila sam se na razna mjesta u svom susjedstvu, ali odbili su me. Onda sam otišla u Konzum jer puno Indijaca i Nepalaca tu radi, oni su rekli okej...*“ (2a) Slabo poznavanje hrvatskog jezika dovodi do velikih ograničenja u izboru posla: „*Zbog nedostatka jezičnih vještina, zbog nedostatka prilika, moraju se zadovoljiti poslovima za koje su prekvalificirane i zatim polako pokušavaju pronaći nešto bolje.*“ (2b)

Premda udruga Borders:none nudi tečajeve programiranja i digitalnog opismenjavanja, za jednu sudionicu manjak digitalnih vještina predstavlja izazov: „*Ja sam arhitektica, ali ja sam stara, ne znam crtati na laptopu, zbog toga ne mogu naći posao. Ja hoću raditi, ali ja sam stara, ja ne mogu to...Digitalno, teško mi je to.*“ (3a)

Čak i kada nađu posao, uvjeti su daleko od idealnih te sudionica iz Centra za žene žrtve rata Rosa dodaje da često dolazi do zlostavljanja na radnom mjestu: „*Radimo puno sa stranim radnicama s Nepala koje vlasnici agencija za zapošljavanje zlostavljaju...*“ (3b),

Iz analize projekta „Novi susjedi“ vidljivo je da su muškarci u višem postotku zaposleni, a razlog se pridaje upravo tradicionalnim ulogama prema kojima je žena zadužena za domaćinstvo, dok muž radi (Šabić, Bužinkić i Butković, 2023.). Ipak, potrebno je pažljivo pristupiti ovoj temi, budući da je stereotipizacija migranata kao protivnika ravnopravnosti

spolova štetna i doprinosi negativnoj percepciji migranata u društvu (GONG 2016., prema Butković, Samardžija i Rukavina, 2022.). Još jednim kvalitativnim istraživanjem je utvrđeno da je razina poduke jezika koja je u Hrvatskoj dostupna migrantima nedovoljna za uključivanje u tržište rada, a oni često ne mogu snositi troškove tečajeva jezika na višim razinama. Zbog slabog poznavanja jezika prihvaćaju poslove koji nisu u skladu s njihovom stručnom spremom (Gregurović i Klempić-Bogadi, 2022.), a na primjeru sudionice koja je po zanimanju arhitektica uočljiva je isprepletenost problema jezične barijere s drugim faktorima, kao što je nedostatak digitalnih vještina. Zlostavljanje na radnom mjestu koje spominje jedna sudionica te drugi oblici diskriminacije su češći kad su u pitanju migranti te je to jedna od nedovoljno istraženih tema u Republici Hrvatskoj (Butković, Samardžija i Rukavina, 2022.).

Dok jedna ispitanica ističe dobar odnos okoline i izostanak **diskriminacije**, preostale dvije ispitanice iz izbjegličke populacije svjedoče o doživljenim neugodnostima. Pritom jedna ispitanica navodi da se svaki dan osjeća kao žrtva rasizma: „*Glavni problem je rasizam. Nemam neki dug primjer, ali mogu reći da kad sam van kuće, kažem sebi: ne očekuj ništa od ljudi. Jer 80% ljudi se ne ponaša dobro...Vide moju boju kože.*“(2a) Pritom navodi da su u školskom okruženju rasistički komentari rijetkost, ali ipak postoje: „*(U školi) većinom ne govore ništa rasistički, većinom su dobri...Ali ima nekoliko učenika i nastavnika...*“(2a) U javnosti dolazi do povezivanja migranata iz islamskih zemalja s terorizmom, što rezultira islamofobijom. (Kumpes, 2018.). Ispitanica koja nosi hidžab kaže da se redovno suočava s negativnim komentarima i pogledima te navodi izrazito neugodan primjer: „*...bila sam u busu. Došao je jedan čovjek, imao je vrećicu, bacio je vrećicu na mene i rekao „Bum!“ , kao da sam ja terorist. Ali ja nisam rekla ništa. Imam puno primjera i kod mene i kod prijateljica koje nose maramu.*“(3a) Smatra da do diskriminacije dolazi i pri pokušajima zapošljavanja na temelju vidljivih vjerskih obilježja koja je specifična upravo za žene pripadnice islamske vjeroispovijesti: „*Mislim da je ženama teže (naći posao) jer svi znaju da sam muslimanka, nosim maramu. Muškarac nema ništa na sebi, on može raditi, ja ne mogu dobiti posao. Dugo sam tražila posao i nisam našla. Mislim da je zbog marame, ljudi to ovdje ne vole...Moja prijateljica se htjela*

prijaviti za posao čistačice, oni su rekli: Ne, ona ima maramu.“(3a) Ksenofobija se može definirati kao strah od stranaca koji vodi ka isključivanju, odbacivanju i okrivljavanju osobe zbog percepcije da je ona stranac (Lalić Novak i Kraljević, 2014.) To je još jedan problem u svakodnevnom životu ove populacije: „Kad idem nešto kupiti...Sad je normalnije jer pričam hrvatski, ali prije kad bih išla kupiti nešto i kad bih pričala na engleskom...Jednom su prodavačice govorile: „Strankinja, ne zna hrvatski.“ I bacile mi novac da ga moram pokupiti s poda. U školi, ponašanje nekih nastavnika...Ljudi koji rade u uredima...Jer, znaš, oni su ionako nepristojni, pogotovo prema strancima.“(2a). Ksenofobiju uočava i djelatnica Centra za žene žrtve rata Rosa: „Što se tiče stanova, na sami spomen da su strane državljanke, to je odmah: ne, ne...Odbijaju. Isto tako i kod poslova, ali to je sad malo bolje...“(3b)

Rasizam i ksenofobija imaju negativne učinke na psihološku dobrobit osobe te dovode do diskriminacije (Lalić Novak i Kraljević, 2014.). Premda u Republici Hrvatskoj broj prijava osoba pod međunarodnom zaštitom koji su žrtve rasne diskriminacije nije velik te je od 2009. do 2021. zabilježeno 11 prijava (Gregurović i Klempić-Bogadi, 2022.), može se postaviti pitanje koliko je nezabilježenih slučajeva diskriminacije. Nadalje, ova brojka predstavlja isključivo zabilježene prijave diskriminacije nad osobama pod međunarodnom zaštitom, a izostavlja druge kategorije migranata. Ako govorimo o islamofobiji, u jednom istraživanju dvije ispitanice pod međunarodnom zaštitom svjedoče o vrijeđanju koje su doživjele zbog nošenja hidžaba, a najviše im je zasmetalo nereagiranje okoline koja im nije ponudila pomoć (Gregurović i Klempić-Bogadi, 2022.). Sudionice ovog istraživanja nisu spomenule reakcije okoline, no može se primijetiti da je na djelu normalizacija ovih negativnih oblika ponašanja. Potrebno je aktivno reagirati na uočene slučajeve diskriminacije i pružiti podršku žrtvama. U skladu s iskazom djelatnice Centra za žene žrtve rata Rosa, druge nevladine i humanitarne organizacije ističu da bez njihove pomoći i intervencije najmodavci rijetko iznajmljuju stanove i kuće azilantima (Gregurović i Klempić-Bogadi, 2022.). Pri dolasku u Hrvatsku, azilantima i strancima pod supsidijarnom zaštitom omogućen je smještaj, no nakon isteka tog vremena javlja se problem u pronalasku stana, između ostalog zbog ovakvih diskriminatornih praksi

(Gregurović i Klempić-Bogadi, 2022.). Odgovornije politike u sprječavanju diskriminacije su prijeko potrebne (Popović, Kardov i Župarić-Iljić, 2022.).

Izazovi pri učenju jezika i obrazovanju su brojni. Sporost učenja jezika jedna je od njih: „Nije bilo teško ispočetka, ali kad su došli padeži...Mislím da ljudi nisu toliko komunikativni ovdje, zato učíš jezik sporije.“(2a). Ovaj problem je posebno izražen kada su u pitanju žene, čiji je proces integracije često sporiji: „(Žene izbjeglice) ne govore hrvatski jezik, odnosno puno sporije ga usvajaju i od djece i od muževa, posebno kada nisu zaposlene.“ Nedostupnost tečajeva jezika koji su namijenjeni izbjegličkoj i migrantskoj populaciji su znatna prepreka u jezičnoj integraciji: „...ni službeni tečajevi jezika (nisu dostupni), toga nema, to uglavnom nevladine organizacije vode.“(3b), „Da, znaš šta, kad smo došli tu, nije bilo tečaja za jezik.“(3a) Čak i kada su tečajevi jezika dostupni, mnogi sudionici ih ne pohađaju do završetka pa je problem u učenju jezika i odustajanje od pohađanja tečajeva jezika. Jedna ispitanica kao razlog odustajanja navodi večernje termine u ozloglašenom kvartu: „Da, išla sam na tečaj, ali išla sam 3 ili 4 mjeseca sama navečer, tata mi je rekao da tamo u kvartu ima loših ljudi pa mu nije bilo ugodno da više idem tamo.“(2a), a druga nedostatku vremena zbog brige za djecu: „Prekinula sam (s tečajem jezika). Moram još učiti, ali imam djecu i moram brinuti o njima i nemam vremena da još učim, ali moram i hoću.“(3a) Djelatnica udruge Are You Syrious je kroz svoj rad uočila trend odustajanja od tečajeva upravo kada su u pitanju žene: „Žene više odustaju (od tečajeva jezika), zbog i vremena i možda motivacije, možda isto zbog frustracije jer im je često teško.“(1b)

Mnogima je u Hrvatskoj otežan nastavak obrazovanja, posebno kada je u pitanju nastavak srednjoškolskog obrazovanja: „Godinu dana je trajalo, prvo sam se prijavila u jednu srednju školu za grafički dizajn...Dugo smo čekali odgovor i da me pozovu na razgovor. Na kraju me nisu htjeli upisati na smjer za grafički dizajn, već nešto sasvim drugo. Moj otac je rekao da onda ipak ne želimo tu...Onda smo se prijavili u drugu školu za grafički dizajn, moj tata je ravnatelju poslao moje radove. Ravnatelj uporno nije odgovarao pa je moj otac otišao uživo...ali odbili su me. Zadnja opcija nakon godinu dana pokušavanja je bila gimnazija.“(2a) Dodatne komplikacije pri uključivanju u srednjoškolsko

obrazovanje su neizbježne ako je dijete u međuvremenu postalo punoljetno: „Ovo se odnosi i na tražiteljice međunarodne zaštite i na osobe koje već imaju odobrenu međunarodnu zaštitu, a došle su tek tu u Hrvatsku, znači kako po Zakonu kada dijete navrši 18 godina...Postoji...nije više da se automatski priključuje nastavku srednje škole, ako su završili osnovnu školu u svojoj zemlji porijekla ili u drugoj državi, već je to poseban postupak u kojem je važno slati molbu Ministarstvu i na taj način je cijeli proces otežan i ...s godinama 18, 19 završe u nekom limbu gdje predugo čekaju da ih se uključi u redovni školski sustav ili je cijela administrativna bitka oko toga da ih se uopće uključi.“(1b) Jedna sudionica navodi iskustvo svojih sinova koje su zbog jezične barijere odbile mnoge srednje škole: „...kad smo došli, nitko nije htio upisati sinove u školu jer oni nisu znali jezik, rekli su: „Kako će oni, ništa ne znaju“ ... (Čekali smo) malo manje od godinu dana jer su ih odbijali.“(3a)

Djelatnica Borders:none ističe i problematiku nastavka visokog obrazovanja, uslijed raznih otežavajućih čimbenika: „Što se tiče obrazovanja, pa, znam neke ljude koji su prekinuli svoje obrazovanje kad su napustili svoju zemlju, pa su bili usred završavanja prvostupničkog ili magistarskog studija, posebno visoko obrazovanje, koji su došli u Hrvatsku s ciljem da nastave obrazovanje, ali su se suočili s realnošću da ne znaju dovoljno dobro jezik da bi se upisali na sveučilišne programe u Hrvatskoj ili imaju malu djecu o kojoj moraju brinuti, što je na neki način problematično i ne može se kombinirati s daljnjim obrazovanjem.“(2b) Kroz radno iskustvo uočila je i problem preseljenja, budući da osobama koje dobiju međunarodnu može biti dodijeljen smještaj u posve novoj sredini, što nalaže napuštanje dotadašnjeg mjesta boravišta: „Također sam upoznala žene koje su se preselile u Zagreb iz drugih dijelova Hrvatske nakon što su dobile zaštitu zbog smještaja koji su dobile...Dakle, preseljenje iz mjesta u kojem ste živjeli godinu, godinu i pol gdje ste željeli nastaviti svoje obrazovanje također može biti problematično.“ (2b) Visoko obrazovanje je teško dostižan cilj specifično za migrantsku populaciju: „...ako govorimo o migrantkinjama koje dolaze u Hrvatsku, uglavnom iz ekonomskih razloga, njihov glavni prioritet je rad i većina poslova koje rade su duge smjene, što zauzima većinu njihovog vremena, tako da je stvarno teško kombinirati to s učenjem.“

Tečajevi jezika se unatoč dobroj zakonskoj podlozi u praksi ne provode ili se provode povremeno, a nedostatke popunjavaju volonteri organizacija civilnog društva koji nemaju stručno znanje za provođenje jezičnih tečajeva (Lalić Novak i Giljević, 2019.). Ministarstvo znanosti i obrazovanja raspisuje javnu nabavu za odabir učilišta na kojem će provoditi tečajeve i to za svaki semestar pojedinačno, što usporava proces (Gregurović i sur., 2020.). S obzirom na to, spornost učenja jezika, nedostupnost tečajeva i odustajanje koje opisuju sudionice nisu iznenađujući izazovi. Zakonom o međunarodnoj i privremenoj zaštiti propisano je da azilanti i stranci pod supsidijarnom zaštitom imaju pravo na osnovno, srednje i visoko obrazovanje pod istim uvjetima kao i hrvatski državljani. Međutim, na visoka učilišta se upisuju u okviru kvota za strane državljane, a visoko učilište može od njih tražiti plaćanje dijela ili pune cijene studija (Lalić Novak i Giljević, 2023.). Razumljivo je da takva okolnost uz ostale otežavajuće faktore koje navode ispitanice dovodi do demotiviranosti ove populacije za uključivanje u visoko obrazovanje. Za žensku populaciju je karakteristična nemogućnost usklađivanja obiteljskih obveza poput brige o djeci s učenjem jezika i obrazovanjem (Hunt, 2021.; Gereke i Nijhawan, 2019; prema Hunt, 2023.). U Europi, žene izbjeglice u usporedbi s muškarcima izbjeglicama u pravilu imaju niži stupanj obrazovanja. Osim obiteljskih obveza, istraživanja uzimaju u obzir i nepovoljniju početnu poziciju koje imaju mnoge žene izbjeglice i migrantice iz zemalja u kojima je ženskoj populaciji ograničen pristup obrazovanju (Liebig i Tronstad, 2018.) Istraživanja upućuju na to da žene izbjeglice sa završenom srednjom školom ili fakultetom imaju više samopouzdanja, iskazuju višu razinu percipirane društvene podrške i manje su sklone pesimizmu (Çankaya i sur., 2020., prema Hunt, 2023.). Takvi rezultati ukazuju na važnost olakšavanja procesa obrazovanja ženama izbjeglicama i migranticama.

Kad su u pitanju **izazovi u sustavu socijalne skrbi**, sudionica tražiteljica azila nema iskustvo u ovom sustavu, budući da zbog svog trenutnog statusa nema pravo na socijalne usluge. Dvije sudionice koje su pod međunarodnom zaštitom i jedna sudionica djelatnica udruge svjedoče isključivo o pozitivnim iskustvima sa socijalnim radnicima, ne navodeći teškoće, dok sudionice iz organizacija civilnog društva također uočavaju prednosti, ali i

generalne probleme ovog sustava. Najprije, ističe se potkapacitiranost u smislu potrebe za povećanjem broja socijalnih radnika: „Pa mislim da u Hrvatskoj funkcionira prilično dobro, mislim da imamo dobre zakone i...Čujem od svih žena ista imena socijalnih radnika. Stvar je u tome da bi trebalo biti više socijalnih radnika koji rade s ovom ciljnom grupom, posebno u centrima, ne samo u nevladinim organizacijama...Dakle, imamo sjajne ljude koji su kvalificirani za svoj posao, imamo prave informacije, samo ih umnožimo i imamo više njih koji rade jer imamo sve više migranata u Hrvatskoj.“(2b), „Sustav socijalne skrbi je u sve uključen na neki način, ali nema dovoljno kapaciteta.“ (3b) Povezano s time, problem je i preopterećenost socijalnih radnika poslom: „Pretpostavljam da je uvijek isto, nekoliko njih radi s puno ljudi, posebno sada s Ukrajinom, došlo je više obitelji, više ljudi za podršku. Mislim da su preopterećeni i ne mogu se koncentrirati na svaki slučaj i dobro raditi s njim.“(2b), „Ljudi su tamo (u područnim urednima HZSR-a) svi pretrpani poslom i frustrirani.“(3b)

Potkapacitiranost sustava socijalne skrbi i zahtjevnost posla dovodi do preopterećenosti stručnih radnika, koji su izloženi nerealnim normativima uslijed kojih se ne mogu posvetiti korisnicima te su posljedično pod visokim profesionalnim stresom (Družić Ljubotina i Friščić, 2014). Sami socijalni radnici u kvalitativnom istraživanju kao jedan od glavnih problema ističu nedostatan broj socijalnih radnika i drugih suradnika i apeliraju na zapošljavanje većeg broja stručnih radnika (Milić-Babić, Žganec i Berc, 2021). Ovaj problem utječe na sve korisnike unutar sustava socijalne skrbi, a izbjeglice su u doticaju sa sustavom kao česti korisnici novčanih naknada. (Giljević i sur., 2020).

Rezultati istraživanja ukazuju i na **izazove u sustavu prihvata i smještaja** tražitelja azila. Sudionica Centra za žene žrtve rata Rosa ukazuje na problem u samom procesu dodjele prava na azil, a to je restriktivnost hrvatskog sustava azila prema ženama žrtvama nasilja: „Glavni problem je ako im odbiju zahtjev za azil jer se ne prepoznaje njihova trauma koja je specifična, nasilje nad ženama, ako o tome ne kažu odmah na prvim kontaktima s policijom gdje zatraže azil, onda ih se sumnjiči, okrivljuje i tako. Institucije i njihov stav prema tražiteljicama azila je jako restriktivan.“ Budući da je sudionica tražiteljica azila smještena u Prihvatilištu Porin, jedna od otvorenih podtema su izazovi vezani upravo uz

smještaj. Glavna teškoća su generalno nepovoljni životni uvjeti u prihvatilištu, koji se u ovom slučaju negativno odražavaju na već ugroženo zdravlje sudionice: „Živjeti u kampu je najteže jer uvjeti nisu dobri. Za moje stanje, ja sam bolesna, imunitet mi je ugrožen...u mojoj sobi, na mom krevetu su bile stjenice. Moja cimerica svaki dan skuplja boce i stavlja to smeće na moj krevet...Stjenice su velik problem, miševi su u smeću.“ (1a) Ova teškoća nije vezana samo uz Prihvatilište Porin, budući da sudionica iz udruge Are You Syrious spominje kako ni Prihvatilište Kutina nema adekvatne uvjete, posebno kada su u pitanju žene i djeca: „U Kutini u prihvatilištu ne postoje odvojeni wc-i, ni za djecu, znači djeca, odrasli, muškarci i žene, svi su u jednom. To su još neki od uvjeta koji su neadekvatni, tako da definitivno postoji prostor za poboljšanje toga.“ (1b)

Sudionica koja je smještena u Prihvatilištu najviše spominje nemar uprave u prihvatilištu, ističući da su sve žalbe tražitelja azila uzaludne: „Nitko ne sluša migranta, kad se žalim na recepciji, kažu da nije njihov problem. Kad migrant ima veći problem...Ne znam tko je odgovoran za naše probleme. Nije samo moj problem, postoje drugi ljudi s drugim problemima. Mislim da netko treba nešto učiniti. Svi koji rade u Prihvatilištu...Ništa. Ništa se ne događa.“ (1a) Otežana suradnja Prihvatilišta s udrugama i institucijama je još jedan problem koji na osnovu svog iskustva uočava sudionica: „Problem je što kada se obratim udrugama, ne mogu učiniti ništa jer ne mogu ući u Porin.“ (1a), „(Pri dogovoru termina liječničkog pregleda) prvo Prihvatilište zove bolnicu, oni surađuju. Oni to rade jako sporo i njih nije briga. Kažu da nije njihov problem.“ (1a)

Sekundarnu viktimizaciju tražiteljica azila koje su žrtve nasilja kao problem uočava i pravobraniteljica za ravnopravnost spolova koja apelira da se pri ocjeni zahtjeva za međunarodnom zaštitom uzme u obzir rodno pitanje (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2024.) Smještaj tražitelja azila osiguran je u Prihvatilištu, a osoba na vlastiti trošak može živjeti i izvan Prihvatilišta ako ima suglasnost MUP-a (Lalić Novak i Kraljević, 2014.) Sudionica ovog istraživanja koja je smještena u Prihvatilištu nema financijske uvjete za samostalno stanovanje i jasno govori o svom nezadovoljstvu. Pritom najviše spominje nemar i nezainteresiranost djelatnika i uprave. Prema Izvješću pučke pravobraniteljice za 2023. godinu, uvjeti u Prihvatilištu u Zagrebu su ocijenjeni kao

neadekvatni iz niza razloga. Smještajni kapacitet je do 600 osoba, a u trenutku posjete pučke pravobraniteljice u Prihvatilištu su bile smještene čak 892 osobe te su neke od njih bile primorane spavati na madracima u hodnicima. Utvrđeno je da su tražitelji azila izloženi higijenskim i zdravstvenim rizicima, naročito zaraznim bolestima, što naglašava i sudionica ovog istraživanja. Također je nedovoljno djelatnika zaduženih za održavanje čistoće. Izvješće također potvrđuje neadekvatnost uvjeta u Prihvatilištu u Kutini gdje su smještene posebno ranjive skupine. Pučka pravobraniteljica ističe da je potrebno spriječiti rodno uvjetovane napade i uznemiravanje, a što je uslijed prenapučenosti gotovo nemoguće (Pučka pravobraniteljica, 2024.). Očito je da su Prihvatilišta prekapacitirana te je potrebna izgradnja novih ili prenamjena postojećih objekata koji bi služili adekvatnom smještaju azilanata te zapošljavanje većeg broja djelatnika.

Prisutni su i **izazovi u zdravstvenom sustavu** te žene izbjeglice svoje iskustvo u pristupu zdravstvenim uslugama opisuju kao generalno loše. Ispitanica koja se bori s teškom bolešću smatra kako je za njezino stanje potrebna adekvatnija zdravstvena njega. Neadekvatna zdravstvena njega u njezinom primjeru očituje se u pokvarenoj medicinskoj opremi, neredovitim pregledima i površnim nalazima: *„Jednom su mi dali termin, došla sam, medicinska oprema je bila pokvarena. Brinem o sebi, ali trebam doktora da me pregleda stalno, da ostanem živa. Ja komuniciram, idem tamo, ali...Dok sam bila u Švicarskoj, napravili su detaljne nalaze. Ovdje u 10 mjeseci samo jedan ultrazvuk.”* (1a)

Djelatnice organizacija civilnog društva govore o kompliciranosti zdravstvenog sustava, koji i dalje nije riješio pitanje matičnog broja osiguranika izbjeglica, uslijed čega im je otežan pronalazak liječnika: *„Kada nisu zaposlene, one nemaju svoj matični broj osiguranika. To je problem koji još uvijek nije riješen na razini Hrvatske, je l', žene izbjeglice nemaju u tom slučaju svoj MBO i ne mogu, imaju otežan pristup zdravstvenim uslugama, a onda se to posebno odražava na pronalaženje ginekologa koji će ih primiti, a i znati kako ih upisati u svoj sustav, kako ih voditi... Tako da puno žena koje nam dođu i s kojima radimo nisu jednostavno upisane kod ginekologa, a tu žive već par godina i nemaju pristup toj zdravstvenoj usluzi.“* (1b) Ovaj problem izražen je kad su u pitanju majke, budući da se one bore s pronalaskom liječnika za djecu, a tek onda za sebe: *„U*

zdravstvu im je teško pronaći liječnika. Upoznala sam žene koje su rekle: 'Nisam našla liječnika za sebe, liječnika obiteljske medicine ili ginekologa za sebe jer sav svoj trud i vrijeme usmjeravam prvo na pronalaženje pedijatra za bebu.' Kada to završi, počela bi tražiti svog obiteljskog liječnika i ginekologa i tako dalje. A kad je riječ o zdravlju, to je jedan od glavnih problema jer nije lako pristupiti zdravstvenoj usluzi ovdje.“(2b)

Sudionice pri opisu vlastitih iskustava naglašavaju dugo čekanje na pregled kao negativnu karakteristiku hrvatskog zdravstva: „Imam vrlo loše iskustvo. Imala sam bol u stomaku zbog stresa. Išli smo na Rebro u 8 ujutro, rekli smo da je hitno, čekali smo i pitali smo koliko još vremena. Svi ljudi koji su došli poslije nas su dolazili na red, mi smo čekali do 1. Doktorica je bila dobra, uradila mi je nalaze, ali morali smo čekati još tri sata na rendgen, poslije toga još 2 sata...Došli smo kući tek u 9.“(2a), „Kad tražim termin...Uvijek moram čekati dugo, a moje zdravlje je narušeno i trebam ići doktoru redovno.“ (1a) Zapreka u pristupu zdravstvenom sustavu je i neinformiranost izbjeglica/migrantica o pravima i uslugama: „Dok sam radila, imala sam zdravstveno, ali kad sam završila nitko mi nije rekao da moram ići u HZZO i prijaviti se. Onda kad sam otišla u Dom zdravlje jer sam bila pod stresom i imala sam probleme sa želucem, oni su rekli da nemam zdravstveno jer nisam prijavljena. Bila sam devet mjeseci bez, ali sad imam.“(3a) „Mi vodimo bitke u zdravstvenom sustavu za različite usluge...Problem je to da (žene izbjeglice/migrantice) uopće nisu informirane o uslugama koje postoje.“(1b), „One ne razumiju jezik pa nisu sve svjesne svojih prava, ne znaju na što imaju pravo ovisno o njihovom statusu, čemu mogu pristupiti, kako to mogu učiniti, koji su postupci, tako da im nedostaje informacija i orijentacije.“(2b). Međutim, ovo nije jedini oblik neinformiranosti koji koči pristup pravima unutar zdravstvenog sustava. Neinformiranost zdravstvenih djelatnika o pravima izbjeglica i migranata dovodi do uskraćivanja zdravstvenih usluga ovoj populaciji: „...i kad postoje neki dokumenti i zakoni, ako se nisu susreli s tim, to je problem. Npr. sad smo imali za jednu azilantkinju za zdravstveno osiguranje, kao oni na zdravstvenom ne znaju ništa o tome, kad im se pokaže zakon tek onda se pokrenu, a doktorica isto tako nije znala što s njima, uporno ih šalju na HZZO, HZZO im govori da nemaju pravo.“(3b) „Moj liječnik obiteljske medicine...Kad odem tamo, kaže mi da nisam u sustavu, a jesam.“(2a)

Dok se dugo čekanje na pregled i neadekvatna zdravstvena njega mogu shvatiti kao opći problemi hrvatskog zdravstvenog sustava, otežan pronalazak liječnika je karakterističan za osobe pod međunarodnom zaštitom koji nisu prepoznati kao osiguranici HZZO-a u sustavu, što zahtijeva dodatne napore zdravstvenih djelatnika pri njihovom upisu u sustav. Pritom neinformiranost zdravstvenih djelatnika o Zakonu o obveznom zdravstvenom osiguranju i zdravstvenoj zaštiti stranaca u RH dovodi do bespravnog naplaćivanja usluga i odbijanja upisa osoba u informacijski sustav (Gregurović i Klempić-Bogadi, 2022.). Teško je očekivati da će izbjeglice i migranti biti informirani o vlastitim pravima u zdravstvenom sustavu, kada ni djelatnici tog sustava ne raspoložu potrebnim informacijama. Ova zapreka u ostvarivanju prava može imati teške posljedice, posebno u slučaju teško narušenog zdravstvenog stanja, poput stanja jedne sudionice ovog istraživanja.

Iako zbog osjetljivosti teme u predviđena pitanja za intervju nisu uvrštena konkretna pitanja o **izazovima u području mentalnog zdravlja**, ono se izdvaja kao posebna podtema, budući da su sve sudionice stavile naglasak i na ovaj životni aspekt. Mentalno zdravlje izbjegličke i migrantske populacije može biti posebno izazovno područje, s obzirom na česta prethodna traumatska iskustva koja spominje više sudionica i koja su vrlo raznolika: „*Sad imamo primjere da žene dođu s iskustvima nasilja još iz ranijih perioda u svojim zemljama, primjeri štetnih tradicijskih praksi, npr. genitalna mutilacija, prisila na brak s bliskom rodbinom, slučajevi trgovanja, prisilni brakovi s bogatijim muškarcima za otplatu obiteljskih dugova.*“ (3b), „...*žene (su) one koje su najviše izložene riziku od pada u mentalne poremećaje u usporedbi s muškarcima, a također su tijekom migracije najranjivije, pa su više izložene eksploataciji nego muškarci.*“ (2b), „*Tamo (u zemlji porijekla) je jako opasno, otišli smo zbog rata. Izgubili smo sve, izgubila sam muža u ratu.*“ (3a) Preseljenje u nepoznatu državu može biti izvor anksioznosti kao jedne od teškoća mentalnog zdravlja koju opisuje sudionica: „*Kad sam došla, bilo me jako strah svega...I djeci i meni je bilo teško. Izadeš van, ne razumiješ ništa.*“ (3a) Žene su sklone i socijalnoj izolaciji, što bi se također moglo povezati s ugroženim mentalnim zdravljem: „...*neki generalni trend koji sam tijekom godina primijetila je da su žene puno*

češće te koje u obitelji ostanu one čiji je proces integracije još stvarno na početku, upravo zbog toga što ne izlaze u zajednicu kao ostali članovi njihove obitelji, same su.“ Dakako, uslijed brojnih životnih izazova koje nosi izbjeglištvo ili migracija, javlja se i povećan stres koji ističu sve tri sudionice iz ove populacije: „tamo (u zemlji porijekla) mi je bilo manje stresno, zbog jezika. Ovdje više jer se osjećam kao da imam niži IQ od drugih učenika.“(2a), „...bila sam pod stresom zbog toga (nezaposlenosti) pa sam imala probleme sa želucem.“(3a) „kad dođem (s posla) u prihvatilište...samo stres i loše situacije.“(1a)

Iako su izbjeglice i migranti općenito često izloženi stresu i traumatskim iskustvima, istraživanja pokazuju da su žene migrantice, neovisno o statusu, podložnije problemima mentalnog zdravlja u usporedbi s muškarcima migrantima i s generalnom populacijom (Bermejo i sur., 2012.; Hacker i sur., 2011.; Vitale i Ryde, 2018., prema Nykavaranda 2023.). Izjave sudionica o traumi, socijalnoj izolaciji, anksioznosti i stresu potiču na razmišljanje o isprepletenosti problema mentalnog zdravlja s drugim izazovima s kojima se svakodnevno suočavaju. Iz rezultata je vidljivo kako je njihovo mentalno zdravlje često ugroženo već prije dolaska u Hrvatsku, a teškoće se samo nastavljaju nakon dolaska uslijed brojnih prepreka koje nosi sam proces integracije.

6.2. Načini poboljšanja društvenog položaja žena izbjeglica i migrantica

Tablica 2.: Načini poboljšanja društvenog položaja

Podteme	Kodovi
Edukacija i senzibilizacija javnosti	<ul style="list-style-type: none"> - senzibilizacija društva - edukacija djelatnika u državnim institucijama
Psihološka pomoć i podrška	<ul style="list-style-type: none"> - psihološka pomoć prilagođena specifičnim potrebama - poboljšanje dostupnosti psihološke pomoći i podrške

Integracija i uključivanje	<ul style="list-style-type: none"> - prilagodba integracijskog sustava ženskim potrebama - veća angažiranost državnih aktera u procesu integracije - uključivanje žena u donošenje odluka
Mjere i aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> - razvoj specifičnih mjera integracije i programa za žene - razvoj aktivnosti isključivo za žene - razvoj adekvatnih jezičnih tečajeva
Praktična podrška	<ul style="list-style-type: none"> - podrška prevoditelja - podrška pri zapošljavanju

Potencijalni način poboljšanja društvenog položaja žena izbjeglica i migrantica je buđenje kolektivne svijesti o preprekama s kojima se suočavaju kroz **edukaciju i senzibilizaciju**. Senzibilizacija društva je posebno efikasna kroz direktni kontakt s pripadnicama marginalizirane skupine: „*Poticati volontiranje i upoznavanje, to je važno. Dakle, kad sljedeći put čuju za izbjeglice, sjete se tih ljudi i njihovih priča. To ih približava i povećava njihovo razumijevanje. Pokušavamo organizirati neke aktivnosti između lokalnog stanovništva i izbjeglica, ali sudjelovanje je uvijek veće od izbjegličkih/migrantskih zajednica.*”(2b), „...*Trebaju postojati prilike u kojima će skupine izbjeglica, migranata imati priliku na susret s ljudima, Hrvatima iz lokalne zajednice, u nekoj neformalnoj atmosferi koja će bit otvorena razmjeni iskustava i mislim da je tu jako velika uloga baš ustanova koje su dio lokalne zajednice, npr. kulturni centri, mjesne zajednice, mjesni odbori, tu kod nas npr. KC Travno i mislim da i sve te ustanove i idu prema tome.*“(1b)

Kako bi žene izbjeglice i migrantice u Hrvatskoj mogle pristupiti pravima i uslugama koje su im potrebne, nužna je i edukacija djelatnika u državnim institucijama, a djelatnice organizacija civilnog društva u ovom kontekstu posebno ističu potrebu edukacije o radu

sa žrtvama traume te edukaciju djelatnika u sudstvu te zdravstvenom i obrazovnom sustavu: „Sustav ne zna raditi sa žrtvama traume. To treba razviti, treba biti edukacija na svim razinama. Svi koji dolaze u doticaj sa žrtvama...Postoje sad te akademije, upravo se pripremaju programi i treba uključiti edukacije.“ (3b), „Mi posebne probleme imamo na sudu, zastupamo žrtve ako im se odbije azil, ako onda se ide na upravni sud gdje uočavamo brojne nedostatke. Edukacija sudstva je potrebna.“ (3b), „...i u zdravstvenom i obrazovnom sustavu (je potrebno) obrazovanje djelatnika o specifičnostima rada s izbjegličkom populacijom.“ (1b)

Integracijski proces ne uključuje samo migrante, nego i društvo primitka te je njihova interakcija ključna za dobar integracijski ishod, a važnu ulogu u cijelom procesu igraju institucije (Penninx, 2004., prema Vučinić i Župarić-Iljić, 2020.) Iako su stavovi hrvatskih građana prema osobama s odobrenom međunarodnom zaštitom neutralni (Ajduković i sur., 2019., prema Vučinić i Župarić-Iljić, 2020.), postoji potreba za dodatnim osvještavanjem. Senzibilizacija kroz dijalog u zajednici može biti ključna u sprječavanju diskriminacije i socijalne isključenosti izbjeglica te im se pruža prilika da i sami postanu volonteri i na taj način doprinesu novopridošlim izbjeglicama (Župarić-Iljić, 2020.). Sudionice naglašavaju ovaj oblik senzibilizacije, no vrijedno je spomenuti i ulogu medija. Primjerice, negativno izvještavanje medija o migrantima islamske vjeroispovijesti povezano je s povećanom diskriminacijom prema toj društvenoj skupini (Mårtensson, 2014., prema Vučinić i Župarić Iljić 2020.). U preporukama Ureda za ljudska prava o izvještavanju o migrantima i izbjeglicama navodi se problem pretežno negativnog i senzacionalističkog izvještavanja medija, s vrlo malo izvještaja o integraciji migranata u hrvatsko društvo (Popović, Kardov i Župarić-Iljić, 2022). U kvalitativnom istraživanju dionici integracije u lokalnim zajednicama diljem Hrvatske smatraju važnim senzibilizaciju javnosti te ističu ulogu medija koji putem izvještavanja o primjerima uspješne integracije mogu prevenirati predrasude. Nadalje, u skladu s rezultatima ovog istraživanja, dionici integracije smatraju kako je potrebna edukacija djelatnika i stručnjaka u institucijama. Najviše edukativnih programa namijenjeno je stručnim djelatnicima Hrvatskog zavoda za socijalni rad te je potrebno provođenje programa i u drugim

sustavima (Ajduković i sur, 2019.). Sudionice spominju potrebu za edukacijom sudstva, djelatnika obrazovnih i zdravstvenih institucija. Senzibiliziranje stručnih djelatnika je jedan od ciljeva Akcijskog plana za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita u Republici Hrvatskoj, a naglasak je bio na edukaciji stručnih djelatnika u sustavu socijalne skrbi, zdravstvu, policiji, tržištu rada, obrazovanju i civilnom sektoru koji su direktno uključeni u pružanje pomoći i zaštite osobama kojima je odobrena međunarodna zaštita (Akcijski plan za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita za razdoblje od 2017. do 2019. godine, 2017.). Uzevši u obzir da je navedeni Akcijski plan donesen za period od 2017.-2019. godine, evidentno je da je needuciranost stručnih djelatnika problem na kojemu je potrebno nastaviti kontinuirano raditi.

S obzirom na prethodno spomenute izazove u području mentalnog zdravlja, **psihološka pomoć i podrška** je potreba ove populacije. Pritom je potrebno uzeti u obzir kulturološke specifičnosti, kako bi to bila psihološka pomoć prilagođena specifičnim potrebama: „*Specifična potreba je da se s njima razgovara na druge načine, otvarajući neke teme o kojima se ne govori tako lako. One teško progovaraju, postoji stigma da se govori o nasilju koje su proživjele, traumatiziranost može biti vezana uz trenutnu situaciju i probleme, a vuče korijene iz njihovih država, tu je potrebna psihološka pomoć.*“ (3b) Potrebno je poboljšanje dostupnosti psihološke podrške. Premda su u Gradu Zagrebu dostupni pružatelji ove usluge, pitanje je koliko izbjeglica diljem Hrvatske ostaje uskraćeno za prijeko potrebnu pomoć: „*Psihološka podrška posebno za žene izbjeglice i obitelji... Postoje... Ali opet, vrlo su centralizirane u Zagrebu pa ako se osoba preseli ili ne živi u Zagrebu, pitanje je može li doći do Zagreba, može li si to priuštiti. Dakle, ako govorimo o Zagrebu, u redu je, većina organizacija je ovdje. Tražitelji azila koji su u Kutini, to je druga priča. Obitelji i žene kada se presele ili kada odu na sezonske poslove na obali, što je tamo za njih? Nema mnogo, u nekim mjestima nema nikakvih usluga.*” (2b)

Visoka prevalencija perinatalne depresije, posttraumatskog stresnog poremećaja i anksioznosti kod žena migrantica ukazuje na potrebu za psihološkim tretmanom koji će biti prilagođen njihovim specifičnim potrebama. Pritom su trauma, socijalna izolacija i stigma faktori koji mogu sprječavati žene u traženju psihološke pomoći i podrške

(Nyikawaranda, 2023.). U istraživanju Ajduković i sur. (2019.) pojedini djelatnici iz različitih institucija i regija smatraju problematičnim nedostupnost psihosocijalne podrške koja bi bila adekvatna za azilante.

Integracija i uključivanje migrantica i izbjeglica je kompleksan proces. Premda sudionice istraživanja iz izbjegličke populacije ne smatraju da njihov rod ima ulogu u procesu integracije, djelatnice organizacija civilnog društva smatraju da hrvatski integracijski sustav nije dovoljno rodno osjetljiv i da je potrebna prilagodba integracijskog sustava ženskim potrebama: „*Naša iskustva su stvarno da (integracijski sustav) nije (rodno osjetljiv), čak i kad postoje skloništa za žrtve trgovanja, nedovoljno je tu razjašnjeno što je za žene. Ne obraća se pozornost na oblike traume, sustav je nedovoljan i nedorađen.*“ (3b), „*Postoji velik prostor za veće uzimanje u obzir potreba žena i specifičnosti žena izbjeglica koje su došle ovdje u Hrvatsku, razumijevanje njihove kulturne.. pozadine, potreba, sposobnosti i mogućnosti i na taj način onda prilagođavanje integracijskog sustava tome da bi se zapravo iz perspektive hrvatske zajednice i njih napravilo optimalno rješenje.*“ (1b) Pritom jedna sudionica smatra da je integracijski sustav krojen na osnovu potreba mladih muškaraca te da povećanje raznolikosti izbjegličke populacije zahtijeva određene promjene: „*Ne mislim da je rodno osjetljivo. Ne uzima u obzir razlike između muškaraca i žena. Mislim da je osmišljen s idejom da je izbjeglica ili migrant osoba muškarac, mladić iz određenih kultura jer nekada je to bila stvarnost, ali stvari su se promijenile. U našoj organizaciji imamo ljude od 17 godina pa sve do preko 60 godina, imamo ljude iz cijelog svijeta, ne samo s Bliskog istoka, ne samo iz Afrike, sve je to Azija, Rusija, Središnja Južna Amerika, vrlo je raznoliko. I sve više žena. Zakoni, sve što je na snazi podrazumijeva da su sve izbjeglice, tražitelji azila, migranti muškog spola, srednjih godina ili mlađi.*“ (2b) Sve tri sudionice žene izbjeglice kroz intervju spominju podršku koju primaju od organizacija civilnog društva, ali ne i državnih institucija. Postoji potreba za većom angažiranosti državnih aktera u procesu integracije, budući da su organizacije civilnog društva primorane svojim programima ispravljati nedostatke postojećeg integracijskog sustava: „*Mi (organizacije civilnog društva) nadopunjujemo sustav (integracije)...Trebaju nam sustavne mjere, država treba*

učiti od razvijenijih zapadnih država. “(3b) Jedna sudionica izražava uzaludnost pokušaja komunikacije s državnim akterima, koji nisu zainteresirani za probleme migranata: „...generalno, u procesu migracije, nitko ne zna kako je nama. Migrant je za njih ništa. Nitko iz neke važne državne institucije ne dolazi, ne provjerava naše probleme, ne vide ništa, uzalud govorimo. Netko „s vrha” nam treba pomoći.” Vrednovanje ženske perspektive pri donošenju važnih promjena kroz uključivanje žena u donošenje odluka je još jedan način poboljšanja njihova položaja: „Uključite ih u procese donošenja odluka. Znam da zvuči nejasno, ali postoje migranti i izbjeglice koji sudjeluju u procesu donošenja odluka, ali stvar je u tome da su oni uglavnom muškarci. Idem na konferencije i događanja, oni koji govore u ime svih u izbjegličkim i migrantskim zajednicama u 9 od 10 slučajeva su muškarci. Stoga, naravno, oni donose svoju perspektivu...Oni nikada neće donijeti perspektivu žena osim ako žene ne govore same za sebe.”

Odbor ministara Vijeća Europe prihvatio je Preporuke CM/Rec (2022)17 o zaštiti prava žena i djevojčica migrantica, izbjeglica i tražiteljica azila u svinju 2022. godine. Migrantska i integracijska politika i politika azila prema prihvaćenim preporukama trebaju biti rodno senzibilnije i države trebaju pružati specifičnu zaštitu ženama (Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, 2024.). S obzirom na izjave sudionica o nedostatku rodne senzibilnosti hrvatskog integracijskog sustava, postavlja se pitanje u kojoj mjeri su preporuke primijenjene u praksi. Integracijski proces zahtijeva i veću angažiranost države, posebno kroz međuresornu suradnju na nacionalnoj razini i bolju koordinaciju integracijskih aktivnosti (Ajduković 2019., prema Gregurović i sur. 2020.). Na posljeticu, izbjeglice i migranti rijetko bivaju saslušani u procesu donošenja odluka, što rezultira stvaranjem politika koje ne odgovaraju na njihove potrebe (Centar za mirovne studije, 2023.). Nedovoljnu uključenost žena u proces donošenja odluka prepoznao je Visoki povjerenik Ujedinjenih naroda za izbjeglice još 2001. godine te se obvezao na poboljšanje tog aspekta integracije, međutim, stanje se nije bitno promijenilo (Sansonetti, 2016.) Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina osnovao je Savjetodavnu skupinu državljana trećih zemalja i osoba migrantskog porijekla sastavljenu od 15 članova (Centar za mirovne studije, 2023.) Međutim, nije poznato koliki je udio žena među članovima, niti su

pronađeni podaci o uključenosti žena izbjeglica i migrantica u donošenje odluka u Republici Hrvatskoj.

Donošenje **mjera i aktivnosti** predstavlja još jedno područje unaprjeđenja društvenog položaja ove skupine. Važnost razvoja specifičnih mjera i programa za žene izbjeglice i migrantice u Republici Hrvatskoj nije prepoznata, no na temelju radnog iskustva, djelatnica Centra za žene žrtve rata Rosa prepoznaje potrebu za promjenom: „*Mi oko trgovanja ljudima surađujemo s Crvenim križem, ali oni nemaju nikakve specifične programe za žene i općenito primjećujemo od strane institucija, policije i svih dionika da ne vide potrebu za specifične mjere za žene. Oni vide samo potrebu specifičnih mjera za djecu i specifičnih procedura pomoći, ali za žene ne vide. To je njima potpuno nejasan koncept.*“ (3b) Također, premda djelatnice organizacija civilnog društva naglašavaju da žene sudjeluju u programima i aktivnostima te i same sudionice žene izbjeglice sudjeluju u barem jednoj aktivnosti, javlja se potreba za razvojem aktivnosti isključivo za žene, uslijed specifičnih kulturoloških okolnosti: „*Svjesni smo da ima žena koje ne dolaze na aktivnosti jer tu nisu samo žene pa bi mogle upoznati druge muškarce ili zbog svoje kulture ne mogu prisustvovati takvim javnim događanjima bez prisustva muške osobe iz obitelji. Na primjer, ako žive s mužem, a on je na poslu.*“ (2b) Sudionica koja nosi hidžab naglašava veću opuštenost pri sudjelovanju u aktivnosti isključivo s drugim ženama „*Kad smo mi žene zajedno u Živom ateljeu i nema muških osoba, možemo skinuti maramu. Družimo se zajedno, razgovaramo, jedemo, zezamo se.*“ (3a) Centar za žene žrtve Rosa radi isključivo sa ženskom populacijom, udruga Borders:none ne nudi programe isključivo za žene, dok je udruga Are You Syrious nedavno pokrenula jezični tečaj namijenjen isključivo ženama. Potreba razvoja adekvatnih jezičnih tečajeva prilagođenih potrebama majki i općenito žena bi prema mišljenju djelatnice Borders:none moglo pospješiti njihovu integraciju: „*Također, mislim da žene uče jezik drugačije od muškaraca. Imaju različite načine učenja, različite rasporede. Opet, kada imaju djecu, imaju različite vremenske rasporede pa ne mogu dolaziti na tečajeve. Mislim da bi uzimanje toga u obzir prilikom organiziranja tečajeva od strane nekih organizacija bilo korisno za njih.*“ (2b) Ističe se pozitivan primjer ovakvog tečaja koji provodi udruga Are You Syrious: „*Evo zapravo*

sredinom četvrtog mjeseca nam je krenula inicijativa, program, kako bi to rekli, koji je usmjeren specifično na žene. To nam je jutarnji tečaj hrvatskog jezika za žene s arapskog, turskog i perzijskog govornog područja jer smo upravo kroz rad prepoznali da žene najčešće s Bliskog istoka koje su ovdje došle ili spajanjem obitelji ili prošle put do Hrvatske najčešće te koje ostaju u obitelji na neki način na samom početku svoje integracije u hrvatsko društvo...Osmišljen je na način da ako žene imaju djecu koju ne mogu ostaviti doma da ih mogu dovesti sa sobom ovdje na tečaj...“ (1b)

Korisnost aktivnosti namijenjenih specifično ženama prepoznat je u Akcijskom planu Grada Zagreba za provedbu Povelje integrirajućih gradova 2023.-2024. u kojemu je jedna od mjera u području učenja jezika i obrazovanja održavanje radionica za osnaživanje tražiteljica međunarodne zaštite, žena kojima je odobrena međunarodna ili privremena zaštita i stranih radnica. Međutim, to je jedina mjera koja se odnosi konkretno na žensku populaciju, a Akcijskim planom za integraciju za razdoblje od 2017.-2019. nije bila predviđena nijedna mjera namijenjena ženama. S obzirom na prethodno spomenutu opću nedostupnost tečajeva jezika, nije iznenađujuće što sudionice prepoznaju potrebu za razvojem adekvatnih jezičnih tečajeva. Evaluacija prednosti i nedostataka novog tečaja jezika specifično za žene koji provodi AYS mogla bi biti korisna za mogući razvoj sličnih tečajeva u budućnosti. Jezični tečajevi koji istovremeno uključuju majke i djecu pokazuju obećavajuće rezultate (Liebig i Tronstad, 2018.).

Na kraju, kada je u pitanju **praktična podrška**, djelatnice udruga primjećuju nedostatke vezane uz manjak podrške prevoditelja koja je ključna u mnogim situacijama: „Demotivirajuće je ići na uslugu gdje znate da ćete morati govoriti na jeziku koji ne poznajete dobro. Niste tečni u engleskom... Nedostaje nam prevoditelja, nedostaje nam tumača.“ (2b) Pritom je problem pojava novih jezika za koje prevoditelji nisu dostupni: „Naša suradnica koja je prevoditeljica s arapskog jako puno radi u pratnji pri odlasku u institucije. To je potrebno, možemo pretpostaviti kako je teško ženama koje nemaju nikog da im bude pratnja. Jezici su različiti, za arapski ima prevoditelja, ali za neke nove jezike teško. Nepalski i...Francuski je aktualan.“(3b) Dok dvije sudionice izbjeglice smatraju da imaju dovoljno podrške, jedna sudionica izražava potrebu za većom podrškom pri

zapošljavanju: „Trebalo mi više podrške da nađem posao, jer bez novca ne mogu ništa, sve je jako skupo...” (3a) Značaj ovog oblika podrške jasno naglašavaju i sudionice iz organizacija civilnog društva: „One nemaju dovoljnu potporu sustava da se zaposle jer kad se radi o manjoj djeci, znamo kakva je situacija u Gradu Zagrebu s vrtićima, njihova djeca najčešće će dobiti vrtić i onda je to začarani krug gdje mama je nezaposlena, ali ne može ostaviti dijete doma.” (1b) „Mislim da žene trebaju više podrške kad je riječ o otvaranju poslova jer su one te koje to mogu učiniti. Znam primjere žena koje su otvorile restorane, salone ljepote i mislim da je to nešto što ženama treba. Ono što čujem od žena s kojima radim, većina njih je imala mali posao ili su imale strast koju su željele nastaviti ovdje u Hrvatskoj.” (2b)

Sudionice spominju nesnalaženje izbjeglica i migrantica u pristupu uslugama i pravima, a to se veže i uz nerazumijevanje obveza. Primjerice, zbog jezične barijere je česta pojava da osobe pod međunarodnom zaštitom ne obavještavaju nadležni Područni ured HZSR-a o promjeni okolnosti, primjerice o zaposlenju (Popović, Kardov i Župarić-Iljić, 2020.) Navedeni rezultati ukazuju na važnost prevoditelja kao oblika praktične podrške izbjeglicama i migranticama. Lakše ostvarivanje prava moglo bi poboljšati njihov položaj u društvu. Nadalje, s obzirom na sve prethodno spomenute prepreke s kojima se specifično ženska populacija suočava na tržištu rada, nije čudno što rezultati ukazuju na potrebu za podrškom pri zaposlenju. U istraživanju o zaposlenosti korisnika i korisnica programa integracije Hrvatskog Crvenog križa koje je provedeno 2018. godine, spominje se rodni jaz u zapošljavanju izbjeglica i u plaćenosti, budući da se žene najviše zapošljavaju na najslabije plaćenim i najniže kvalificiranim radnim mjestima (Brgles i sur., 2021., prema Šabić, Bužinkić i Butković, 2023.). Specifične potrebe žena u ovom aspektu prepoznao je Hrvatski Crveni križ, koji je surađivao s poslodavcima žena izbjeglica. Žene koje su vremenski ograničene zbog brige o djeci dobile su organiziran prijevoz do radnog mjesta, neradne vikende i učenje jezika na radnom mjestu (Tahiri, 2023.). Pružanje potpore u zaposlenju ženama migranticama i izbjeglicama je uvrštena i u preporuke Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, što ukazuje na prepoznatost važnosti ovog aspekta podrške. Dakle, dostupnost vrtića i povećanje potpore ženama

izbjeglicama i migranticama pri uključivanju na tržište rada bi mogli imati ulogu u smanjenju spomenutog rodnog jaza.

6.3. Aspiracije žena izbjeglica i migrantica

Tablica 3.: Aspiracije

Podteme	Kodovi
Osobni ciljevi	<ul style="list-style-type: none"> - ostanak u Hrvatskoj - posjedovanje automobila - izdavanje vlastite knjige
Profesionalne aspiracije	<ul style="list-style-type: none"> - razvoj karijere - zadržavanje posla
Socijalne aspiracije	<ul style="list-style-type: none"> - mir unutar obitelji - prihvaćenost od strane hrvatskog društva

Nastavno na izazove i načine poboljšanja društvenog položaja žena izbjeglica i migrantica, ispitane su i njihove osobne aspiracije, kako bi se stekao uvid u njihovu sliku budućnosti kakvu priželjkuju. Sudionice su navele **osobne ciljeve** koji im se trenutno čine teško dostižnima, poput posjedovanja automobila: „Želim imati auto, to je nešto teže. Volim voziti.“(3a), i samostalnog stanovanja: „Želim priliku da živim sama izvan prihvatilišta...“(1a). Sve tri sudionice izrazile su želju za ostankom u Hrvatskoj. Kada su u pitanju **profesionalne aspiracije**, razvoj karijere je cilj koji dijele sve tri ispitanice: „...mi (sinovi i ja) smo sposobni za rad, samo da nađemo posao. Sad imamo prijatelje, živimo dobro, ali trebamo poslove.“(3a) „U budućnosti želim biti grafička dizajnerica.“(2a) „Želim imati svoju plesnu školu i objaviti knjigu koju pišem o svom životu, odrastanju, bolesti, putovanju i boravku u Hrvatskoj.“(1a), a jedna ispitanica naglasak stavlja i na zadržavanju trenutnog posla čistačice u restoranu: „...i zadržati posao. Tako sam sretna na poslu.“(1a) **Socijalne aspiracije** sudionica vezane su za mir unutar obitelji: „Moji sinovi su moj život, ja želim da sinovi imaju dobar život i da živimo

u miru. “(3a), prihvaćenost u hrvatskom društvu: „Kada stranci dođu, svi im kažu da se moraju prilagoditi. Želim da ljudi prihvate naše različitosti.“ (2a), „Migranti se ne odlučuju na ovaj život. Mi ne odlučujemo jer ovo ne želimo, treba nam da nas društvo sasluša.”(1a)

Stavljanjem fokusa na aspiracije izbjeglica i migranata, nastoji se istaknuti njihova aktivna uloga u vlastitom procesu integracije (Câmara, 2023.). Unatoč svim teškoćama s kojima su suočene u Republici Hrvatskoj, sudionice izražavaju želju za ostankom te su zadržale nadu u bolje sutra. Osobni ciljevi poput posjedovanja vlastitog automobila i samostalnog stanovanja te profesionalna aspiracija razvoja karijere ukazuju na želju za samostalnošću. Ekonomska sigurnost i neovisnost su temelj uspješne integracije (Šabić, Bužinkić i Butković, 2023.) Socijalne aspiracije koje su vezane uz društvo primitka tiču se veće prihvaćenosti, što nije čudno s obzirom na iskaze sudionica o doživljenoj diskriminaciji. Sudionica koja želi biti saslušana prepoznaje važnost dijaloga s ostatkom društva u razumijevanju teškoća u životima migranata. Sudionice šalju važne poruke hrvatskom društvu: održavanje, prihvaćanje različitosti i empatija su vrijednosti kojima trebamo težiti.

7. Ograničenja istraživanja

Zbog vremenske i financijske ograničenosti ovog istraživanja, ono obuhvaća relativno malen broj ispitanica te bi u budućim istraživanjima na ovu temu bilo poželjno uključiti veći broj sudionica tražiteljica azila, žena pod međunarodnom/supsidijarnom/privremenom zaštitom i migrantica te veći broj organizacija civilnog društva koje pružaju usluge pripadnicama ove heterogene migrantske populacije. Jedno od ograničenja vezano je i za metodu snježne grude. Izglednije je da će u korištenjem ove metode u uzorak biti uvrštene osobe koje su otvorenije i imaju širu socijalnu mrežu, što isključuje povučnije i izoliranije osobe (Shaghghi, 2011., prema Kirchherr i Charles, 2018.). Uslijed ovih metodoloških nedostataka ne-probabilističkih metoda, rezultati istraživanja se neće moći generalizirati. Konkretnije, podaci dobiveni na ovom uzorku ne mogu prikazati stanje i iskustva svih

izbjeglica i migrantica u Gradu Zagrebu ili šire. Nadalje, glavni izazov u provedbi istraživanja je bila jezična barijera. Različitost jezika može predstavljati ozbiljnu prepreku jer neki koncepti nemaju isto značenje za sudionika i istraživača, pri čemu dolazi do nesporazuma. Navođenje citata koji su prevedeni je problematično, budući da se prevođenjem gubi autentičnost. (Van Nes i sur., 2010). Pri provođenju intervjua sa sudionicama na jeziku koji nije njihov materinski, često se javljala potreba za dodatnim pojašnjavanjem i pokušajem preoblikovanja određenih pojmova kako bi im bili razumljiviji te je moguće da je u tom procesu došlo do iskrivljavanja značenja pojedinih pitanja, što se moglo odraziti na njihove odgovore. Iako i uz prisutnost prevoditelja može doći do ovih nedostataka, predlaže se korištenje njegove pomoći pri provođenju intervjua i pri prevođenju transkripata (Van Nes i sur., 2010.). Zbog nedostatka financijskih sredstava, nije bilo moguće osigurati prisutnost stručnog prevoditelja, stoga treba uzeti u obzir moguću subjektivnost istraživačevog prijevoda i interpretacije odgovora.

8. Implikacije za socijalni rad

Uloga socijalnog rada kao profesije u zaštiti ljudskih prava migranata i izbjeglica je velika, kako u kontekstu edukacije javnosti, tako i u praktičnom radu (Popescu i Libal, 2018.). Budući da je riječ o korisnicama s različitim kulturalnim pozadinama, ključna je kulturalna kompetentnost socijalnih radnika. Socijalni radnici trebaju biti svjesni ukrštavanja (eng. *intersectionality*) različitih stigmatiziranih karakteristika koje dovode do višestrukog nepovoljnog položaja (Lum 2011., prema Žganec i Miljenović, 2011.). U primjeru ovog istraživanja, ženski spol ukršten s migrantskim statusom, rasom, religijom i drugim obilježjima može dovesti do višestruke diskriminacije i stvoriti specifične teškoće za žene migrantice i izbjeglice. Multikulturalna perspektiva omogućuje socijalnom radniku da bolje razumije korisnicu, njezine prepreke i snage i da u skladu s time poduzme odgovarajuće intervencije (George, 2012.). Rezultati ovog istraživanja ukazuju na potrebu senzibilizacije javnosti i stručnih djelatnika u različitim sustavima (npr. u zdravstvu, obrazovanju, sudstvu) u svrhu sprječavanja rasizma, islamofobije i ksenofobije. Utjecajem na šire društveno okruženje kroz zagovaranje ravnopravnosti

različitih kulturalnih skupina, socijalni radnici mogu djelovati i na područja izvan svoje profesije (Žganec i Miljenović, 2011.). Dakle, zagovaranjem prava ove skupine socijalni radnici mogu potaknuti promjene sustava, ukazujući na diskriminatorne prakse i upozoravajući na propuste. Kulturalno kompetentan socijalni radnik može prepoznati odnose moći u društvu, zagovarati zapošljavanje osoba iz različitih kulturalnih pozadina, promicati jezičnu dostupnost usluga, surađivati s prevoditeljima i tumačima i ukazivati na važnost kulturalne kompetentnosti ostalim profesijama (NASW, 2007., prema Žganec i Miljenović, 2011.).

Budući da je za uspješnu integraciju potreban kontakt s lokalnom zajednicom i razmjena kulture, socijalni radnici mogu poticati i organizirati interkulturalne susrete, dijalog i zajedničke aktivnosti. Integracija je dvosmjernan proces pa je potrebno jačanje kapaciteta lokalne zajednice, odnosno društva za prihvata pridošlica. Konkretno, pri prijemu izbjeglica, potrebno je informirati lokalnu zajednicu o osobama koje će tu doseliti. Zatim je moguće organizirati programe socijalnog mentorstva koji se temelje na povezivanju građana i pridošlica, pri čemu građani imaju ulogu pružatelja podrške u integraciji (Okvir za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita na lokalnoj razini, 2021.). Socijalni radnik može biti poticatelj i medijator raznih društvenih i rekreacijskih grupa koje mogu služiti kao točka susreta članova zajednice (Žganec, 2022.). Nadalje, s obzirom na prethodna traumatska iskustva i stres, ženama migranticama je potrebna psihosocijalna pomoć. Grupne intervencije utemeljene na kulturalnoj kompetentnosti su dokazano korisne u pružanju psihosocijalne podrške migrantima (George, 2012.). Socijalni radnik može biti organizator grupa samopomoći u zajednici. Članovi grupa samopomoći su obično osobe koje smatraju da njihove potrebe nisu zadovoljene kroz postojeće socijalne institucije i koje zajedno teže osobnoj/socijalnoj promjeni (Žganec, 2022.). Generalna slaba uključenost žena migrantica u zajednicu je još jedan razlog za pokretanje grupa samopomoći. Osjećaj pripadnosti i osnaživanje koje pruža grupa mogli bi koristiti facilitiranju samopouzdanja žena migrantica. Veća uključenost žena migrantica u donošenje odluka koja je istaknuta u rezultatima ovog istraživanja, mogla bi se postići kroz njihovo osnaživanje. Osnaživanje je proces u kojem podređeni pojedinci ili skupine

povećavaju svoje resurse i djeluju u vlastitu korist u psihološkom, sociokulturnom, političkom ili ekonomskom aspektu. Prema modelu osnaživanja zajednice (*empowerment model*), ljudi koje društvo smatra slabima mogu postati aktivni sudionici u donošenju važnih odluka koji utječu na njih, ako im se pruži odgovarajuća podrška. Pritom je važno da socijalni radnik u zajednici razvije odnos utemeljen na povjerenju, suradnji i raspodjeli moći. Njegova uloga je da pomaže korisnicima ojačati sliku o sebi te razviti nova znanja i vještine. U tom kontekstu je socijalni radnik suradnik, a ne osoba koja odlučuje umjesto korisnika (Staples, 1997., prema Žganec, 2022.).

Kao što je spomenuto, u Republici Hrvatskoj inovativan, fleksibilan i učinkovit pristup problemu integracije migranata imaju organizacije civilnog društva, stoga je doprinos socijalnih radnika zaposlenih u udrugama značajan. Djelatnice organizacija civilnog društva u ovom istraživanju posebno ističu svoju ulogu u posredovanju pri ostvarivanju prava i usluga iz raznih sustava. S obzirom na to, nije čudno što se socijalni rad u zajednici se većinom oslanja upravo na civilno društvo (Žganec, 2022.). Premda nijedna sudionica ovog istraživanja nije navela negativno iskustvo sa socijalnim radnicima, problem sustava socijalne skrbi je očit. Kao što navode sudionice, opterećenost sustava socijalne skrbi sprječava socijalne radnike u Područnim uredima Zavoda za socijalni rad da posvete dovoljno pažnje svakom korisniku. Može se zaključiti da će kvalitetno pružanje podrške migrantima u sustavu socijalne skrbi biti moguće tek kada dođe do zapošljavanja većeg broja socijalnih radnika, poboljšanja uvjeta rada i rasterećenja sustava. Bilo bi korisno provesti opsežnije istraživanje koje bi dalo detaljniji uvid u druge potencijalne izazove s kojima se u sustavu socijalne skrbi susreću specifične kategorije migranata, budući da takvih istraživanja u Hrvatskoj nema. Na globalnoj razini postoji potreba za provedbom većeg broja istraživanja u području socijalnog rada s migrantima kako bi se stekao bolji uvid u doprinos socijalnih radnika kroz zagovaračke aktivnosti, organiziranje zajednice i pružanje usluga (Popescu i Libal, 2018.).

9. Zaključak

Premda je Republika Hrvatska kroz povijest bila pretežno iseljenička zemlja, na snazi je trend povećanja broja migranata za koje ova država postaje novi dom. Za mnoge od njih, uklapanje u novu društvenu sredinu nije jednostavno, a za uspješnu integraciju potreban je trud i migranata i društva primitka. Multikulturalni pristup u pomažućem radu znači prije svega prihvaćanje različitosti i uzimanje u obzir socioekonomskih, kulturalnih, rodni i ostalih obilježja migranata. Jedan od specifičnih otežavajućih karakteristika pri migraciji i integraciji u novo društvo je ženski rod, što u posljednje vrijeme prepoznaju brojni strateški dokumenti u području integracije. Integracijski sustavi zemalja EU većinom ne posvećuju dodatnu pažnju ženama kao posebno ranjivoj skupini pa tako ni hrvatski integracijski sustav. Integracija je generalno zahtjevan proces, a u slučaju posebno ranjivih osoba ona postaje još zahtjevnija. Potrebno je uključiti sve važne dionike, uključujući lokalne jedinice u planiranje integracije kako bi integracijski sustav bolje odgovarao na potrebe specifičnih podskupina migranata. Iako je hrvatski sustav teoretski dobro posložen, u praksi su organizacije civilnog društva zadužene za ispravljanje brojnih nepravilnosti.

Fokus ovog istraživanja je društveni položaj žena izbjeglica i migrantica u hrvatskom društvu, a kroz iskaze žena migrantica i djelatnica organizacija civilnog društva, dobivene su vrijedne spoznaje. Prepoznati su izazovi u području rada i zapošljavanja, učenja jezika i obrazovanja, prihvatu i smještaju, sustavu zdravstva i socijalne skrbi. Tradicionalne rodne uloge i kulturološke razlike ponekad mogu biti prepreka zapošljavanju, učenju jezika i obrazovanju. Teret brige o djeci i domaćinstvu nerijetko usporava integraciju žena te im je u tom području potrebno više podrške. Također, različiti oblici diskriminacije i narušeno mentalno zdravlje predstavljaju prepreku uspješnoj integraciji u hrvatsko društvo. Za poboljšanje društvenog položaja ove skupine potrebne su promjene u području edukacije i senzibilizacije javnosti, psihološke i praktične pomoći i podrške, općenito integracije i uključenosti žena u društvo te kroz donošenje mjera i aktivnosti namijenjenih konkretno ženama migranticama. Žene migrantice zaslužuju aktivnu ulogu u svojoj

integraciji te ih je potrebno uključiti u donošenje odluka. Na poslijetku, kroz ispitivanje aspiracija žena migrantica, dobivena je slika njihove željene budućnosti koja obuhvaća bolju prihvaćenost u društvu i skromne osobne i profesionalne ciljeve. Unatoč svim preprekama u ostvarivanju prava i doživljenoj diskriminaciji, sudionice migrantice žele ostati u Hrvatskoj i vjeruju u mogućnost boljeg života u ovoj državi. Zaključno, u svrhu izgradnje inkluzivnijeg i pravednijeg hrvatskog društva, potreban je trud svih dionika integracije u osiguranju ravnopravnosti i društvene uključenosti žena migrantica.

10. Literatura

1. Ajduković, D., Čorkalo Biruški, D., Gregurović, M., Matić Bojić, J. i Župarić-Iljić, D. (2019). *Izazovi integracije izbjeglica u hrvatsko društvo: stavovi građana i pripremljenost lokalnih zajednica*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina.
2. *Akcijски plan za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita za razdoblje od 2017. do 2019. godine* (2017). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina.
3. Alam, A., Bauer, T., Delille, F., Djouadi, C., Hovhannisyanyan, G., Inthavong, E., Jovignot, C., Pelascini, M., Prudhomme, A., Savarit, M. ... Wies, L. (2019). *Migrant, refugee and asylum-seeking women and girls in Europe*. Institute of Political Studies.
4. Bježančević, S. (2019). Migrantska kriza u Europskoj Uniji-izazovi, europska sigurnost i zaštita temeljnih prava. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 14(3), 1231-1248.
5. Brgles, M. M. i Malešević, A. (2023). *Kako provesti kvalitativno istraživanje. Priručnik za mlade (i kreativne) istraživače*. Zagreb: Hrvatsko katoličko sveučilište.
6. Brinkmann, S. (2013). *Qualitative interviewing*. USA: Oxford University Press.
7. Braun, V., i Clarke, V. (2012). *Thematic analysis*. American Psychological Association.
8. Butković, H., Samardžija, V., i Rukavina, I. (2022). *Strani radnici u Hrvatskoj: Izazovi i mogućnosti za gospodarski i društveni razvoj*. Zagreb: Institut za razvoj i međunarodne odnose.
9. Câmara, J. N. (2023). *Refugee stories: Education: Obstacles and aspirations*. Bristol: University of Bristol.
10. Centar za mirovne studije (2023). *Kako i zašto uključivati izbjeglice i migrante u postupke donošenja politika i odluka*. Preuzeto s:

<https://www.cms.hr/hr/publikacije/kako-i-zasto-ukljucivati-izbjeglice-i-migrante-u-postupke-donosjenja-politika-i-odluka>

11. Centar za žene žrtve rata Rosa (2024). *Godišnji izvještaj za 2023. godinu*. Preuzeto s: <https://www.czzzr.hr/godisnji-izvijestaji.php>

12. Čorkalo Biruški, D. (2014). Etički izazovi kvalitativnih istraživanja u zajednici: od planiranja do istraživačkog izvještaja. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(3), 393-423.

13. Družić Ljubotina, O., & Friščić, L. (2014). Profesionalni stres kod socijalnih radnika: Izvori stresa i sagorijevanje na poslu. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(1), 5-32.

14. Europska komisija (2020). *Action plan on Integration and Inclusion 2021–2027*. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 758-758.

15. Europska komisija (2024). *Governance of migrant integration in Croatia*. Posjećeno 25.7.2024. na mrežnoj stranici Europske komisije: https://migrant-integration.ec.europa.eu/country-governance/governance-migrant-integration-croatia_en

16. Fališevac, A. (2021). *Migracije, državljanstvo i integracija: socijalna integracija migranata u Hrvatskoj*. Diplomski rad. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

17. Giljević, T., Holjevac, T., Kovač, A., Petrovečki, K. i Tučkorić, L. (2020.) *Integracija izbjeglica u hrvatsko društvo: pravno uređenje i ostvarivanje u praksi*. Hrvatski pravni centar. Preuzeto s: <https://www.hpc.hr/wp-content/uploads/2021/05/Integracija-izbjeglica-uhrvatsko-drustvo.pdf>

18. George, M. (2012). Migration traumatic experiences and refugee distress: Implications for social work practice. *Clinical Social Work Journal*, 40, 429-437.

19. Gregurović, S., Čičak-Chand, R., Lalić Novak, G. i Župarić-Iljić, D. (2020). *Integracijske politike i prakse u europskom i hrvatskom kontekstu: vodič dobre prakse*. Zagreb: Crveni križ.

20. Gregurović, S., i Klempić Bogadi, S. (2022). *Društvena uključenost osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita u Republici Hrvatskoj-uspostava sustava prikupljanja podataka i preporuke*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina.
21. Hrvatski pravni centar (2024). *Nacionalni izvještaj o sustavu azila za 2023*. Preuzeto s: <https://www.hpc.hr/2024/07/18/nacionalni-izvjestaj-o-sustavu-azila-za-2023-godinu/>
22. Hunt, L., Aleghfeli, Y. K., McIntyre, J., i Stone, C. (2023). Refugees' gendered experiences of education in Europe since 2015: A scoping review. *Review of Education*, 11(3), e3441.
23. Jacobsen, K., i Landau, L. B. (2003). *Researching refugees: some methodological and ethical considerations in social science and forced migration*. Geneva: UNHCR.
24. Jurković, R. i Rajković Iveta, M. (2019). Interaction as a Key Connective Tissue of Refugee Integration in Croatian Society. *Contemporary migration trends and flows on the territory of Southeast Europe*, FF Press, 233-252.
25. Kiralj, J. i Ajduković, D. (2022). Integration of Refugees in Croatia—A Qualitative Study of the Integration Process and Intergroup Relations of Refugees from Syria. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 31(4), 661-682.
26. Kirchherr, J., i Charles, K. (2018). Enhancing the sample diversity of snowball samples: Recommendations from a research project on anti-dam movements in Southeast Asia. *PloS one*, 13(8).
27. Koren, L. i Lalić Novak, G. (2022). „We are with You, Ukraine“ – analiza upravnih kapaciteta za implementaciju instituta privremene zaštite u Hrvatskoj. *Migracijske i etničke teme*, 38 (1), 33-54.
28. Lalić Novak, G. i Kraljević, R. (2014). *Priručnik za edukatore: zaštita izbjeglica i ranjivih skupina migranata*. Zagreb: Hrvatski crveni križ.

29. Lalić Novak, G. i Giljević, T. (2019). Pravno i institucionalno uređenje integracije migranata u Republici Hrvatskoj – prema europskom modelu. *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, 10(1), 163-184
30. Lalić Novak, G. i Giljević, T. (2023). *Protokol postupanja prilikom integracije osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita*. Zagreb: Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.
31. Liebig, T. i K. Tronstad (2018). Triple Disadvantage?: A first overview of the integration of refugee women, *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*.
32. Lončar, M., Šuljug Vučica, Z., i Hrzić, L. (2023). Aspekti kvalitativne istraživačke etike u sociologiji: teorijsko-metodološka rasprava. *Revija za sociologiju*, 53(1), 129-154.
33. Mikac, R. i Dragović, F. (2017). Masovne migracije: izazovi, posljedice i put naprijed. *Forum za sigurnosne studije*, 1 (1), 130-152. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/198071>
34. Milas, G. (2009). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
35. Milić Babić, M., Žganec, N., i Berc, G. (2021). Perspektiva socijalnih radnika o uvjetima rada, odnosu društva prema struci i preporuke za unaprjeđenje profesije. *Ljetopis socijalnog rada*, 28(2), 353-373.
36. Nyikavaranda, P., Pantelic, M., Jones, C. J., Paudyal, P., Tunks, A., & Llewellyn, C. D. (2023). Barriers and facilitators to seeking and accessing mental health support in primary care and the community among female migrants in Europe: a “feminisms” systematic review. *International journal for equity in health*, 22(1), 196.
37. Popescu, M., i Libal, K. (2018). Social work with migrants and refugees: Challenges, best practices, and future directions. *Advances in Social Work*, 18(3), i-x.

38. Popović, H., Kardov, K., i Župarić-Iljić, D. (2022). *Preporuke za medijsko izvještavanje o migrantima i izbjeglicama*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina.
39. Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova (2024). *Izješće o radu pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2023. godinu*. Preuzeto s: <https://www.prs.hr/application/uploads/Izvjec%20o%20radu%20Pravobraniteljice.pdf>
40. Pučka pravobraniteljica (2024). *Izješće pučke pravobraniteljice za 2023. godinu*. Preuzeto s: https://www.ombudsman.hr/hr/download/izvjesce_pucke_pravobraniteljice_za_2023_godinu/
41. *Okvir za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita na lokalnoj razini* (2021). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina.
42. Sansonetti, S. (2016). *Female refugees and asylum seekers: the issue of integration*. European Parliament. Preuzeto s: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/556929/IPOL_STU\(2016\)556929_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/556929/IPOL_STU(2016)556929_EN.pdf)
43. Scholten, P., Pisarevskaya, A. i Levy, N. (2022). An introduction to migration studies: The rise and coming of age of a research field. *Introduction to Migration Studies: An Interactive Guide to the Literatures on Migration and Diversity*, 3-24.
44. Šabić, S. Š., Bužinkić, E., i Butković, H. (2023). Ekonomska sigurnost osoba s odobrenom međunarodnom zaštitom u Hrvatskoj. *Politička Misao*, 60(3), 146-171.
45. Tahiri, A. (2021). *Oснаživanje školskih stručnih suradnika i nastavnika za kvalitetniju integraciju učenika izbjeglica putem socijalne akcije u zajednici*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina.

46. Tahiri, A. (2023). *Integracija osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita – prijenos dobrih praksi na europskoj i međunarodnoj razini*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina.
47. UNODC (2023). *Global Report on Trafficking in Persons 2022*. Vienna: United Nations publication.
48. Van Nes, F., Abma, T., Jonsson, H., i Deeg, D. (2010). Language differences in qualitative research: is meaning lost in translation?. *European journal of ageing*, 7, 313-316.
49. Vučinić, L., i Župarić-Iljić, D. (2020). *Prihvat i integracija osoba pod međunarodnom zaštitom s naglaskom na osobe pristigle kroz program premještanja i preseljenja*. Zagreb: Hrvatski Crveni križ.
50. Willig, C. (2013). *EBOOK: introducing qualitative research in psychology*. McGraw-hill education (UK).
51. Župarić-Iljić, D. i Gregurović, M. (2013). Stavovi studenata prema tražiteljima azila u republici hrvatskoj. *Društvena Istraživanja*, 22(1), 41-62.
52. Žganec, N., i Miljenović, A. (2011). Multikulturalizam u socijalnom radu. *Revija za socijalnu politiku*, 18(3), 311-330.
53. Žganec, N. (2022). *Socijalni rad u zajednici*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

11. Prilog

Prilog 1

Intervju sa ženama izbjeglicama i migranticama:

1. Koliko imate godina? (How old are you?)
2. Iz koje države dolazite? (Which country are you from?)
3. Koliko dugo ste u Hrvatskoj? (How long have you been in Croatia?)
4. Koji su bili glavni razlozi Vašeg odlaska iz zemlje porijekla? (What were your main reasons for leaving your home country?)
5. Koji su glavni izazovi s kojima se suočavate u Hrvatskoj? (What are the main challenges that you face in Croatia?)
6. Jeste li zaposleni? Ako da, molim opišite proces zaposlenja. Ako ne, s kojim teškoćama se susrećete pri traženju posla? (Are you employed? If yes, please describe the process of employment. If no, which difficulties do you face while looking for a job?)
7. Kakvo je Vaše iskustvo sa zdravstvenim sustavom u Hrvatskoj? (What is your experience with the healthcare system in Croatia?)
8. Ako se školujete ili imate djecu koja se školuju, kakvo je vaše iskustvo s hrvatskim obrazovnim sustavom? (If you or your children are in school, what is your experience

with Croatia's education system?)

9. Jeste li ikad bili u kontaktu sa socijalnim radnicima u sustavu socijalne skrbi? Ako jeste, kakvo je Vaše iskustvo? (Have you ever been in contact with social workers within the social care system? If yes, what is your experience?)

10. Jeste li se u ikada osjećali diskriminirano u Hrvatskoj? Ako da, na koji način? (Did you ever feel like a victim of discrimination in Croatia? If yes, in which way?)

11. Smatrate li da Vaš rod utječe na Vaše iskustvo kao izbjeglice/migrantice u Hrvatskoj? Ako da, na koji način? (Do you think your gender affects your life as a refugee/migrant in Croatia? If yes, in which way?)

12. Koje su razlike između položaja žena u Vašoj zemlji porijekla i položaju žena u Hrvatskoj, ako postoje? (What are the differences between the position of women in society in your home country and in Croatia, if there are any?)

13. Kako biste opisali podršku lokalne zajednice i organizacija civilnog društva? (How would you describe the support given to you by the local community and civil society organizations?)

14. U kojim aspektima bi Vam koristilo više podrške? (In which aspects do you need more support?)

15. Želite li ostati u Hrvatskoj? Ako da, koje su Vaše aspiracije za budućnost u ovoj državi? Ako ne, gdje se vidite u budućnosti? (Do you want to stay in Croatia? If yes, what are your aspirations for the future in this country? If no, where do you see yourself in the future?)

16. Želite li nešto dodati? (Do you want to add something?)

Prilog 2

Intervju s djelatnicama organizacija civilnog društva:

1. Opišite ulogu Vaše organizacije u radu s izbjeglicama/migrantima. (Describe the role of your organization in working with refugees/migrants,)

2. Koliki je udio žena među korisnicima Vaših programa? (What is the proportion of women among users of your programs?)
3. Provodi li Vaša organizacija programe ili inicijative koje su usmjerene na pružanje podrške specifično ženskoj populaciji izbjeglica i migranata? Ako da, opišite ih. Ako ne, jeste li upoznati s takvim programima ili inicijativama drugih organizacija civilnog društva? (Does your organization implement programs or initiatives aimed at providing support specifically to the female population of refugees and migrants? If yes, describe them. If no, are you familiar with this type of programs or initiatives implemented by other organizations?)
4. Koje su po Vašem mišljenju najčešći izazovi s kojima se žene izbjeglice i migrantice suočavaju u Hrvatskoj (na tržištu rada, u obrazovnom i zdravstvenom sustavu i u sustavu socijalne skrbi)? (In your opinion, what are the most common challenges which women refugees and migrants face in Croatia? Regarding the labor market, system of education, health system and social care system.)
5. Koje su, prema Vašem mišljenju i iskustvu rada, specifične potrebe žena migrantica i izbjeglica? (In your opinion, what are the specific needs of women migrants and refugees?)
6. Prema Vašem mišljenju, je li hrvatski integracijski sustav dovoljno rodno osjetljiv? Obrazložite. (In your opinion, is the Croatian system of integration sufficiently gender sensitive? Explain.)
7. Koji su mogući načini poboljšanja društvenog položaja žena izbjeglica i migrantica u Hrvatskoj? (What are the possible ways of improving the social position of women refugees and migrants in Croatia?)
8. Kako lokalna zajednica može doprinijeti uspješnoj integraciji ove skupine?

(How can the local community contribute to the successful integration of this group?)
9. Želite li nešto dodati? (Would you like to add something?)

Popis tablica

Tablica 1. Izazovi

Tablica 2. Načini poboljšanja društvenog položaja

Tablica 3. Aspiracije